

การคาดการณ์ได้และความสัมพันธ์เชิงบทบาท

ในถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทย*

ทรงธรรม อินทจักร

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การให้เกียรติเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญประการหนึ่งในสังคมไทยที่มีไว้ให้ผู้ที่แตกต่างกันด้านสถานะหรือผู้ที่สื่อสารกันอย่างเป็นทางการสามารถประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันร่วมกันได้ด้วยความกลมกลืน การใช้ถ้อยคำให้เกียรติให้ถูกต้องตามบรรทัดฐานของสังคมเป็นหลักการที่สมาชิกในชุมชนภาษาควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดก็จริง แต่ก็มีหลายโอกาสที่ผู้สื่อสารไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติให้เป็นไปตามนั้น ด้วยเหตุนี้ การคาดการณ์ว่าถ้อยคำให้เกียรติที่อาจปรากฏในโอกาสดังกล่าวจะปรากฏหรือไม่ และจะปรากฏในตำแหน่งใดในสถานการณ์การสื่อสารจริงจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการปรากฏของถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยจากข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ที่มีความเป็นทางการจำนวน 2 แหล่ง ผลการศึกษาในบางแง่มุมสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ถ้อยคำให้เกียรติที่ไม่เป็นไปตามแบบแผน ผู้เขียนตั้งสมมติฐานเพื่ออธิบายวิถีปฏิบัติดังกล่าวว่าถึงแม้ผู้พูดจะไม่ใช้ถ้อยคำตามแบบแผนของการให้เกียรติที่สังคมคาดหวังก็ตาม แต่พวกเขาก็ยังคงใช้ถ้อยคำให้เกียรติ รวมทั้งลีลาภาษาที่ไม่เป็นทางการอื่นๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของลักษณะความสัมพันธ์ที่หลากหลายระหว่างตนและผู้ฟังเป็นสำคัญ ผลการศึกษานี้นอกจากจะช่วยให้เรามองการใช้ถ้อยคำให้เกียรติของผู้ใช้ภาษาไทยในยุคปัจจุบันด้วยความเข้าใจแล้ว ยังบ่งชี้ให้เห็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความสลับซับซ้อนผ่านการให้เกียรติและลีลาภาษาที่ไม่เป็นทางการผสมผสานกันไว้

คำสำคัญ ถ้อยคำให้เกียรติ การคาดการณ์ได้ ความสัมพันธ์เชิงบทบาท ภาษาไทย

* ผู้เขียนได้นำเสนอบทความนี้ในแบบย่อด้วยชื่อ *Honorific unpredictability and hybrid role relations in a changing Thai sociolinguistic landscape* ณ งานประชุม The 20th Sociolinguistics Symposium, University of Jyväskylä ประเทศฟินแลนด์ ระหว่างวันที่ 15-18 มิถุนายน 2557 ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่กรุณาอนุมัติทุนสนับสนุนการนำเสนอผลงานวิชาการในต่างประเทศในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณผู้เข้าร่วมฟังการนำเสนอ บทความ รองศาสตราจารย์ ดร.วริษา โอสมานนท์ และผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความสำหรับข้อคิดเห็นและข้อซักถามต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วเป็นประโยชน์ต่อการนำมาพัฒนาให้เนื้อหาของบทความนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณนางสาวนวัศรี ชนมหัทธศกุล ที่ให้ความช่วยเหลือในการถ่ายถอดข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในแง่ต่างๆ

Predictability and role relations in Thai honorifics

Songthama Intachakra

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

Exchange of honorifics is regarded as an important linguistic phenomenon in Thai society. It serves to promote interpersonal harmony among interactants with different statuses, or between those speakers interacting in formal settings. As a matter of principle, conventionalised use of honorifics is more often than not encouraged. However in real-life conversation, speakers may not always avail themselves of these forms. Therefore, projecting accurately whether particular honorifics will be called for, and which positions in a conversational turn they might be employed, is a very difficult task. This paper reports on a study that makes inquiries into the idiosyncrasies of honorifics in Thai, drawing upon two sets of data from formal interactions. Parts of the findings are testimony to the fact that conventions of honorifics are not adhered to for various reasons, and that occurrences of honorifics mixed with other less formal speech styles are commonplace in many of the examples investigated. A working hypothesis I put forward is that: despite breaching traditional norms of honorifics, speakers indulging in dropping honorifics, or replacing them with otherwise conventional speech, do so within an allowable unit, which consists of language devices they are deemed appropriate to the institutional, and other (possible) role relations, they assume and negotiate with the hearer at the moment of speaking. Approaching how and why honorifics, and their informal alternatives, can co-exist in this way not only allows us to consider this practice from an objective perspective, but also to make sense of the management of the often dynamic, and overlapping, social relations through style mixing most typical among many younger generation Thais.

Keywords: honorifics, predictability, role relations, Thai language

1. ความนำ

“สวัสดิ์จ้า ดิดต่ออะไรคะ ยืนเอกสารทางนี้เลย” ผู้เขียนได้ยืนพนักงานหญิง (อายุราว 30 ปี) ในหน่วยงานราชการแห่งหนึ่งในเขตปริมณฑลกล่าวถ้อยคำต่อเรื่องนี้กับชายผู้หนึ่ง (อายุราว 60 ปี) ด้วยน้ำเสียงที่เป็นมิตรและรอยยิ้มขณะที่ชายผู้นี้เดินเข้ามาติดต่อราชการในอาคารของหน่วยงานดังกล่าว การกล่าวทักทายและการเสนอบริการเช่นนี้อาจถือเป็นเรื่องปกติ เพราะในฐานะผู้ให้บริการ พนักงานควรแสดงความกระตือรือร้นและความพร้อมที่จะให้บริการ กระนั้นก็ดีหากเราใช้บรรทัดฐานของสังคมไทยในแง่ที่ว่า ในการสนทนากับผู้รับบริการ ในสถานที่ราชการเช่นนี้ ผู้ให้บริการควรใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับความเป็นทางการของบริบท

และบทบาทของผู้ร่วมสนทนา (ดูเสาวลักษณ์, 2544: น. 252) จะทำให้กล่าวได้ว่า ในจำนวนถ้อยคำที่เรียงกันอยู่ทั้งสามนี้ ถ้อยคำที่ 2 เท่านั้นที่เป็นการพูดที่เหมาะสม เพราะแสดงความเป็นทางการด้วยการลงท้ายด้วยอนุภาคแสดงความสุภาพ (polite particle) “คะ” ส่วนอีก 2 ถ้อยคำที่มาก่อนหน้าและตามหลังเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเท่าใดนักตรงที่ถ้อยคำที่ 1 ลงท้ายด้วยอนุภาคแสดงความเป็นกันเอง (casual particle) “จ้า” ส่วนถ้อยคำที่ 3 ไม่ปรากฏการใช้อนุภาคหรือตัวบ่งชี้ใดๆ ที่แสดงการให้เกียรติแก่ผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้รับบริการและมีอาวุโสมากกว่าตัวผู้พูด ซึ่งอยู่ในฐานะผู้ให้บริการและมีอาวุโสน้อยกว่า ตัวอย่างการใช้ภาษาที่ไม่สอดคล้องกับระดับความเป็นทางการของสถานการณ์มีให้เห็นอีกเป็นจำนวนมาก และต่างก็อาจมีรายละเอียดและเงื่อนไขปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว การจะชี้ขาดว่า การพูดแบบใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์แบบใดบ้างนั้นเป็นเรื่องที่ทำนายและขึ้นอยู่กับดุลพินิจของแต่ละบุคคล แต่ไม่ว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับความถูกต้องของการใช้ภาษาของบุคคลในสังคมจะแตกต่างกันเพียงใดก็ตาม ความจริงประการหนึ่งที่ไม่มิผู้ใดปฏิเสธได้ก็คือ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลง บรรทัดฐานต่างๆ ที่คนในสังคมเคยยึดถือก็อาจแปรเปลี่ยนไป อีกทั้งยังอาจมีวิถีปฏิบัติในการใช้ภาษาที่เป็นที่ยอมรับได้มากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมาเกิดขึ้นเรื่อยๆ และวิถีปฏิบัติใหม่เหล่านี้อาจเปลี่ยนสถานะมาเป็นการใช้ภาษาตามปกติสำหรับคนหมู่มากในยุคสมัยต่อๆ มาก็เป็นได้

ตัวอย่างเช่นที่กล่าวไปข้างต้นนี้สามารถนำมาอธิบายด้วยมโนทัศน์เรื่องถ้อยคำให้เกียรติ (honorific) ซึ่งตามนิยามในเบื้องต้นหมายถึง รูปภาษาต่างๆ ที่ผู้ที่มีอำนาจหรืออาวุโสน้อยมักถูกคาดหวังให้ใช้เพื่อพูดกับและ/หรืออ้างถึงผู้ที่มีอาวุโสหรืออำนาจมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทการสื่อสารที่เป็นทางการ (Cook, 2011; Hudson, 2011) ทว่าในอีกหลายโอกาส รูปภาษาที่จัดเป็นถ้อยคำให้เกียรติอาจนำมาใช้ระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในแบบอื่นๆ และในบริบทที่ไม่เป็นทางการก็ได้ สังคมไทยถือเป็นชุมชนภาษาที่มีลำดับชั้นทางสังคมสูง (highly hierarchical speech community) (Kummer, 1992; Bechstedt, 2002, p. 241; Holmes et al., 2003, p. 26) อีกทั้งนับเป็นเรื่องปกติที่จะได้ยินการพูดถึงหลักการให้เกียรติอยู่เป็นประจำในสังคมไทย อาทิ ในเรื่องการใช้คำลงท้ายที่สื่อความสุภาพ (เช่น “คะ” และ “ครับ”) และการเปลี่ยนคำประเภทต่างๆ ให้มีลีลาเป็นทางการ (เช่น “รู้ > ทราบ” “กิน > รับประทานอาหาร” และ “บอก > เรียน” เป็นต้น) (ดูรายละเอียดเช่นในรังรอง, 2546, น. 102-105; Iwasaki & Ingkaphirom, 2005, p. 179) หากข้อสังเกตเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้คนใช้ปฏิบัติจริง เราก็น่าจะคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำว่า ชาวไทยจะใช้ถ้อยคำให้เกียรติในตำแหน่งใดในการสนทนาบ้างเมื่อพูดคุยกับหรือเมื่ออ้างถึงผู้ที่ควรได้รับการให้เกียรติ อย่างไรก็ตามหากลองสังเกตการพูดคุยกันระหว่างผู้ร่วมสนทนาที่มีสถานะเข้าข่ายที่จะต้องให้เกียรติต่อกันในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบริบทที่เป็นกันเองหรือในบริบทที่เป็นทางการ ไม่ช้าไม่นานเราจะพบว่า ชาวไทย (โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งวัยรุ่นและคนรุ่นใหม่ในแวดวงต่างๆ) มักใช้ถ้อยคำให้เกียรติในวิถีที่ต่างไปจากหลักการที่ควรเป็น เป็นต้นว่า บ้างก็ละ (drop) ถ้อยคำให้เกียรติในตำแหน่งของคำพูดที่ควร/สามารถปรากฏถ้อยคำให้เกียรติได้ หรือไม่ก็สลับ (switch) ถ้อยคำให้เกียรติกับถ้อยคำอื่นๆ ที่บ่งบอกระดับการให้เกียรติที่น้อยไปกว่านั้น ฯลฯ

สำหรับการศึกษาคำนี้ ผู้เขียนยึดข้อสังเกตที่เพิ่งกล่าวไปข้างต้นนี้เป็นที่ตั้ง ในอันดับแรก ผู้เขียนจะค้นหาคำตอบให้กับคำถามคือ “การใช้ถ้อยคำให้เกียรติของชาวไทยในปัจจุบันเป็นไปตามแบบแผน/บรรทัดฐานที่เคยยึดถือมาแต่ดั้งเดิมอย่างไรบ้าง¹ รวมทั้งหากการใช้ถ้อยคำให้เกียรติที่พบมีลักษณะต่างไปจากบรรทัดฐานที่ทราบโดยทั่วกันนั้น การใช้ถ้อยคำให้เกียรติและลีลาภาษาในแบบอื่นๆ จะมีลักษณะอย่างไรบ้าง” จากนั้นผู้เขียนจะนำข้อค้นพบดังกล่าวมาอภิปรายในมุมมองเรื่องการคาดการณ์ได้ (predictability) และความสัมพันธ์เชิงบทบาท (role relation) เพื่อสะท้อนวิถีปฏิบัติและมุมมองของผู้ใช้ภาษาเกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำให้เกียรติและการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนภาษาไทยแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่กำลังดำเนินอยู่ขณะนี้

2. ความรู้พื้นฐาน

ในตอนต้น 2 นี้ ผู้เขียนจะสรุปกรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษาถ้อยคำให้เกียรติ ตามด้วยนำเสนอหลักการเกี่ยวกับถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานก่อนที่จะกล่าวถึงข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและรายงานผลการศึกษาในตอนต่อไป หลังจากนั้นก็

2.1 กรอบความคิดในการศึกษาถ้อยคำให้เกียรติ

ถึงแม้ว่าชุมชนภาษาจะให้ความสำคัญกับความเสมอภาคของคนในสังคมมากเพียงใดก็ตาม แต่ชุมชนภาษาทุกแห่งก็มีระบบการใช้ถ้อยคำให้เกียรติที่มีความซับซ้อนมากหรือน้อยต่างกันออกไป (Irvine, 1992; Okamoto, 2004; Pan & Kádár, 2011) ถ้อยคำให้เกียรติมีให้เห็นอยู่ในรูปภาษาหลากหลายประเภท (เช่น คำเรียกขาน (address term) คำนำหน้าชื่อ/คำระบุตำแหน่ง (title) คำบุรุษสรรพนาม คำนาม และคำกริยา) และสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับหน่วยคำ ระดับคำ และระดับโครงสร้างประโยค และทั้งด้วยการปรับเปลี่ยนรูปภาษาในแบบต่างๆ ในระดับภาษาเหล่านี้

¹ จริงอยู่ที่สังคมไทยมิได้มีแบบแผนการใช้ภาษาที่ถูกต้องเพียงชุดเดียว สมาชิกในบางกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มวัฒนธรรมร่วม (co-culture) อาจยึดถือบรรทัดฐานที่ต่างกัน รวมทั้งอาจมีวิถีปฏิบัติในการใช้ภาษาที่เป็นที่ยอมรับได้ต่างกันออกไป สำหรับในบทความนี้ ผู้เขียนกำหนดให้ “แบบแผน” และ “บรรทัดฐาน” เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำให้เกียรติ หมายถึงหลักการให้ถ้อยคำให้เกียรติที่ปรากฏในหนังสือ ตำรา และแบบเรียนในลักษณะอื่นๆ ที่มุ่งกล่าวถึงหลักการให้ถ้อยคำให้เกียรติในเชิงกำหนดกฎเกณฑ์ (prescriptive) ซึ่งหมายถึงหลักการที่ว่า การใช้ถ้อยคำให้เกียรติเป็นสิ่งเกิดขึ้นเสมอในบริบทที่เป็นทางการและ/หรือเมื่อผู้ร่วมการปฏิสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความที่ได้เน้นย้ำให้อธิบายหลักการเหล่านี้ให้ชัดเจน

การศึกษาเกี่ยวกับถ้อยคำให้เกียรติในภาษาต่างๆ มักจะอาศัยเกณฑ์ที่จำแนกเป้าหมายของการให้เกียรติออกเป็น 3 ประเภทคือ ผู้ที่ผู้พูดสนทนาอยู่ด้วย (addressee) ผู้ที่ผู้พูดอ้างถึงในประโยค (referent) และผู้เห็นเหตุการณ์ (bystander) (Comrie, 1976) ในบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะถ้อยคำให้เกียรติ 2 ประเภทแรกเท่านั้น เพราะเป็นประเภทของถ้อยคำให้เกียรติที่ปรากฏในข้อมูลส่วนใหญ่ของการศึกษารั้งนี้ โปรดพิจารณาส่วนที่ขีดเส้นใต้ในประโยคในตัวอย่างที่ (1) และ (2) ซึ่งแสดงระบบการใช้ถ้อยคำให้เกียรติ 2 ประเภทแรกนี้ในภาษาอังกฤษส่วนที่ขีดเส้นใต้ในทั้ง 2 ตัวอย่างนี้จะจัดเป็นคำเรียกขานเช่นกัน แต่ต่างก็ทำหน้าที่คนละประเภทกัน

(1) What would you like, sir?

(2) Dr Roberts, here's your book.

การเรียกคู่สนทนา "sir" ในส่วนท้ายของตัวอย่างที่ (1) จัดเป็นถ้อยคำให้เกียรติผู้ที่ผู้พูดสนทนาอยู่ด้วย (addressee honorific) โดยทั่วไปแล้ว คำว่า "sir" ในกรณีนี้ทำหน้าที่สื่อความสุภาพ (ความเป็นทางการ) ต่อผู้ฟังผู้ใดก็ได้ที่เป็นเพศชาย นอกเหนือจากภาษาอังกฤษแล้ว อนุภาคท้ายประโยค (sentence final particle) "ครับ" และ "ค่ะ" ในภาษาไทย รวมทั้งการผันหน่วยคำส่วนท้ายของคำกริยาตัวรูป "-masu" ในภาษาญี่ปุ่น (Shibatani, 1998, p. 344; Cook, 2011, p. 3656) หรือตัวรูป "-yo"/"-supnita" ในภาษาเกาหลี (Brown, 2011, pp. 23-25) ล้วนเป็นถ้อยคำให้เกียรติประเภทเดียวกันนี้ โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ "การแสดงความสุภาพ" ต่อผู้ฟัง เมื่อพิจารณาต่อมา คำนำหน้าชื่อ/คำระบุตำแหน่ง (เช่น "Dr" และ "professor") และคำเรียกญาติ (เช่น "grandma") จัดเป็นถ้อยคำให้เกียรติผู้ที่ผู้พูดอ้างถึงในประโยค (referent honorific) ส่วนต้นของตัวอย่างที่ (2) ปรากฏคำเรียกขาน "Dr" นำหน้าบุคคลที่มีนามสกุลว่า "Roberts" กรณีนี้เป็นถ้อยคำให้เกียรติผู้ที่ผู้พูดอ้างถึง โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ "การระบุถึงสถานะทางสังคมที่สูงของผู้ที่ถูกอ้างถึงในถ้อยคำ" กล่าวคือ การมีอาชีพเป็นแพทย์หรือการมีคุณวุฒิตั้งปริญญาเอก ความแตกต่างคือ คำว่า "sir" ในตัวอย่างที่ (1) ไม่ได้มีหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้บุคคล (personal deixis) เช่นเดียวกับถ้อยคำให้เกียรติผู้ที่ผู้พูดอ้างถึง

อนึ่งคำว่า "addressee" และ "referent" ที่นักภาษาศาสตร์ด้านถ้อยคำให้เกียรติใช้เรียกถ้อยคำให้เกียรติ 2 ประเภทแรกมีความทับซ้อนกันในบางกรณี² กล่าวคือ ไม่ว่าจะใช้ศัพท์บัญญัติใด ผู้ที่ได้รับเกียรติจากผู้พูดในทุกกรณีก็คือ ผู้ที่ผู้พูดสนทนาอยู่ด้วย (ผู้ฟัง) เช่นเดิม ฉะนั้นเพื่อเลี่ยงความสับสนที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้คำศัพท์ที่แปลตรงตัวมาจากภาษาอังกฤษ

² หน้าที่การให้เกียรติทั้ง 2 ประเภทนี้จะบรรจบกัน (converge) เช่นเมื่อมีการใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 ในรูปยกย่อง (Shibatani, 1998: p. 344) ลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในภาษาอังกฤษยุคปัจจุบัน แต่ยังคงมีใช้ในหลายภาษาทั้งในซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออก ยกตัวอย่างเช่น ในภาษาฝรั่งเศส การใช้คำว่า "vous" ซึ่งเป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 ในรูปยกย่องแทนการใช้คำว่า "tu" ซึ่งเป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 ในรูปสนิทสนม/เป็นกันเอง (ในประโยคเช่น "Je voulais vous voir devant mon départ.") สื่อทั้งความสุภาพและการยกย่องผู้ที่ผู้พูดอ้างถึงในประโยคไปด้วยในขณะเดียวกัน

ดังกล่าว ผู้เขียนจะเรียกถ้อยคำให้เกียรติประเภทแรกว่า “ถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพ” และประเภทต่อมาว่า “ถ้อยคำให้เกียรติเน้นการยกย่อง” โดยอาศัยแนวทางของบราวน์ (Brown, 2015, p. 44-45) ซึ่งเรียกถ้อยคำให้เกียรติทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นภาษาอังกฤษว่า “polite style” และ “deferential style” ตามลำดับ

2.2 หลักการเกี่ยวกับถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทย

นักภาษาศาสตร์หลายท่านได้แสดงความเห็นไว้ว่า ภาษาไทยและภาษาที่ไม่ใช่ภาษาตะวันตกหลายภาษา (เช่น ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี ภาษาชวา ภาษาทิเบต และภาษาซูลู) ต่างมีระบบของถ้อยคำให้เกียรติที่ซับซ้อนมากกว่าภาษาตะวันตกโดยทั่วไป (ดู Shibatani, 1998; Ide, 2005; Khanittanan, 1988; Irvine, 1992) รวมทั้งได้เสนอสมมติฐานว่า ภาษาไทยมีการใช้ถ้อยคำให้เกียรติเป้าหมายทั้ง 2 ประเภทดังกล่าว (Shibatani, 1998, p. 346; Keating & Duranti, 2006, pp. 147-148) นักวิชาการด้านการใช้ภาษาไทยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับถ้อยคำให้เกียรติไว้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งการศึกษาทางภาษาศาสตร์เกี่ยวกับระบบถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยก็มีอยู่อย่างหลากหลาย กระนั้นก็ตีความรู้อันใหญ่ที่เราได้รับทราบเกี่ยวกับถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยมักมีจุดเน้นอยู่ที่ระบบคำบุรุษสรรพนาม (ดูการทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยด้านนี้เท่าที่ผ่านมาใน สุวดี และกิ่งกาญจน์ (2556) ทั้งนี้เราสามารถสรุปลักษณะเฉพาะของระบบถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทย (เฉพาะที่ใช้ในหมู่สามัญชน) ในภาพกว้างได้ดังต่อไปนี้

ถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพ

ถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพที่มีการกล่าวถึงบ่อยครั้งในชุมชนภาษาไทยคือ ลักษณะภาษาจำพวกอนุภาคท้ายประโยค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คะ” “ค่ะ” และ “ครับ” อิวะซะคิ และอิงคาอิรมย์ (Iwasaki & Ingkaphirom, 2005, pp. 179-185; เปรียบเทียบกับ Smyth, 2002, pp. 126-129) จำแนกประเภทอนุภาคท้ายประโยคออกเป็น 4 ประเภทตามระดับความเป็นทางการของสถานการณ์ อนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” (เช่น “คะ” “ค่ะ” “ครับ” และ “คับ”) สะท้อนความเป็นทางการสูงสุด อนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ฮ” (เช่น “ฮะ” และ “ฮ่ะ”) ตามด้วยอนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “จ” (เช่น “จ๊ะ” และ “จ่ะ”) เป็นถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพเช่นกัน แต่แสดงความเป็นทางการในระดับลดหลั่นกันลงมาและบ่งบอกความเป็นกันเองที่เพิ่มขึ้น ส่วนอนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ว” (เช่น “วะ” “เว้ย” และ “โว้ย”) เป็นอนุภาคที่อยู่ระดับล่างที่สุด ซึ่งแสดงความเป็นกันเองสูงสุด

ถ้อยคำให้เกียรติเน้นการยกย่อง

หน้าที่ที่ถ้อยคำให้เกียรติเน้นการยกย่องต่างไปจากถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพ คือ การบ่งถึงสถานะทางสังคมของผู้ที่ผู้พูดสนทนาอยู่ด้วยให้สูงตามที่ควรเป็น และเมื่อคู่สนทนามีความไม่เท่ากันด้านอำนาจ (asymmetrical power) อาจใช้เพื่อยกย่องผู้ฟังให้มีตำแหน่งทาง

สังคมสูงกว่าผู้พูดก็ได้ เราเรียกถ้อยคำเช่นนี้ว่า รูปแสดงความเคารพ (respectful form หรือ subject honorific) นอกจากคำบุรุษสรรพนาม (อาทิ “ท่าน”) และคำเรียกขานหรือคำนำหน้าชื่อ/ตำแหน่ง (อาทิ “ลุง” “บิดา” “หัวหน้า”) แล้ว รูปแสดงความเคารพยังปรากฏในคำกริยา (อาทิ “รับประทาน” และ “กราบเรียน”) และกลวิธีสื่อสาร (อาทิ “ขอพระคุณ” และ “ขอประทานโทษ”) เป็นต้น (เปรียบเทียบกับ Khanittanan, 1988, pp. 355-360) อนึ่งการกล่าวให้เกียรติผู้ฟังที่มีสถานะสูงอาจกระทำแบบอ้อมด้วยรูปถ่อมตัว (humble form หรือ object honorific) ก็ได้ อันหมายถึง การที่ผู้พูดอ้างถึงตนเองด้วยคำเรียกที่สะท้อนภาพของตัวผู้พูดเองว่า ไม่มีความสำคัญ ตลอดจนมีอาวุโส ความสามารถ และ/หรือประสบการณ์ต่างๆ ไม่เท่าเทียมกับผู้ฟัง (ดู Okamoto, 1999, pp. 52-54; Tokunaga, 1992, p. 129) รูปถ่อมตัวที่มีผู้ใช้บ่อยครั้งในภาษาไทยโดยมากแล้ว เป็นคำจำพวกคำเรียกตนเอง (เช่น “หนู” และ “น้อง”) ชิเบตะนิ (Shibatani, 1998, p. 343) กล่าวว่า การใช้คำเรียกตนเองว่า “ผม” (แทนการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 “ฉัน”) ก็ทำหน้าที่ที่กล่าวถึงอยู่นี้เช่นกัน

การอภิปรายเกี่ยวกับลักษณะทางภาษาที่แสดงการให้เกียรติที่ผู้เขียนนำเสนอไปข้างต้นเป็นเพียงการแจกแจงพอสังเขปเท่านั้น ตามหลักแล้ว การให้เกียรติในภาษาไทยสามารถกระทำด้วยช่องทางการสื่อสารอื่นๆ ก็ย่อมได้ เช่น อวัจนภาษา (อาทิ การพนมมือไหว้) และพรัลักษ์ณ์ภาษา (paralinguistics) (อาทิ การใช้ทำนองเสียง) นอกจากนั้นแล้วยังมีกลไกและความซับซ้อนของถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยในประเด็นอื่นๆ ที่รอให้มีการค้นคว้าให้ลึกซึ้งในอนาคต อาทิ ความสัมพันธ์และความเหลื่อมล้ำระหว่างถ้อยคำให้เกียรติประเภทเน้นความสุภาพและเน้นความยกย่องในภาษาไทย ตลอดจนทั้งปัจจัยและค่านิยมที่ส่งผลต่อการใช้หรือการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติ ผู้เขียนจะกล่าวถึงประเด็นเหล่านี้บ้างเป็นครั้งคราวเพื่อให้ความกระจ่างกับผลการศึกษาในตอนที่ 4 ในลำดับต่อไป

3. ข้อมูล บริบท และการตีความ

ถ้อยคำให้เกียรติมักเกิดขึ้นในบริบทที่มีความเป็นทางการ ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่า การเก็บข้อมูลทางภาษาจากสถานการณ์ที่มีความเป็นทางการจะส่งผลให้ได้มาซึ่งการใช้ภาษาที่จัดเป็นถ้อยคำให้เกียรติได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด ผู้เขียนเลือกที่จะเก็บข้อมูลจากบริบทการสื่อสารทั้งแบบที่มีการสนทนาโต้ตอบ (interactive conversation) ระหว่างบุคคลมากกว่า 1 คนขึ้นไป และแบบที่มีการพูดต่อเนื่อง (continuous talk) โดยบุคคลคนเดียว

ข้อมูลเหล่านี้ นำมาจาก 2 แหล่ง ข้อมูลแหล่งแรกได้มาจากคลังข้อมูล “Mr O Corpus” ชุดภาษาไทย³ ซึ่งบันทึกการปฏิสัมพันธ์เน้นภารกิจ (task-based interaction) ระหว่างกลุ่มคู่สนทนา 2 ประเภท ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่คุ้นเคยกันและมีสถานะด้านอำนาจเท่ากัน และกลุ่มบุคคลที่ไม่คุ้นเคยกันและมีสถานะทางอำนาจต่างกัน กลุ่มคู่สนทนาทั้ง 2 ประเภทนี้ (ซึ่งประกอบไปด้วยคู่สนทนาที่ระดับปริญญาตรีจำนวน 10 คู่ และคู่อาจารย์กับนิสิตระดับปริญญาตรีจำนวน 10 คู่) ได้ถูกกำหนดให้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันหรือกับที่มุ่งงานเก็บข้อมูล ตัวอย่างข้อมูลที่ใช้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นำมาจากเฉพาะการสนทนา ระหว่างอาจารย์กับนิสิต ในขณะที่ร่วมกันเรียงภาพการ์ตูนจำนวน 15 ภาพที่คละกันไว้ให้ต่อกันเป็นเรื่องราวที่เกาะเกี่ยวกัน (ดูรูปที่ 1)

รูปที่ 1 ตัวอย่างภาพการ์ตูนที่ใช้เพื่อเก็บข้อมูล “Mr O Corpus”

นอกจากนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์มีมุมมองที่กว้างขึ้น ผู้เขียนจึงใช้ข้อมูลประกอบจากอีกแหล่งหนึ่งที่มีความเป็นทางการในระดับเทียบเคียงกันได้ ข้อมูลชุดหลังนี้ ได้มาจากการรายงานข่าว การสัมภาษณ์ การร่วมเสวนา ตลอดจนการสนทนาเพื่อขอ/ให้บริการที่ปรากฏในสื่อสารมวลชน ประเภทโทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งแพร่ภาพ/กระจายเสียงจากเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2555 และเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ผู้เขียนเชื่อว่า ในบริบทการพูดหรือการสนทนาที่มีความเป็นทางการในระดับปานกลาง (semi-formality) ที่เลือกศึกษาทั้ง 2 แหล่งนี้ ผู้ร่วมการปฏิสัมพันธ์น่าจะไม่มีข้อจำกัดที่จะต้องกล่าวหรือจะต้องไม่กล่าวสิ่งใดมากเท่ากับในบริบทการสนทนาที่มีความเป็นทางการในระดับสูง (high formality) (เช่น ระหว่างการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การพิจารณาคดีในชั้นศาล และการกล่าวสุนทรพจน์) (Heylighen & Dawaele, 1999, p. 3) ฉะนั้นจึงเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมการปฏิสัมพันธ์จึงมีทางเลือกที่จะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตาม รวมทั้งเจรจา/ต่อรองกันเกี่ยวกับหลักการใช้ถ้อยคำแสดงการให้เกียรติตามที่เห็นสมควรได้มากกว่าในบริบทที่มีความเป็นทางการสูงหรือน้อยไปกว่านั้น

ข้อตกลงเบื้องต้น 2 ประการที่ผู้เขียนใคร่ขอแจ้งไว้ก่อนที่รายงานผลการศึกษานี้ ดังนี้ ประการแรก ข้อมูลการใช้ถ้อยคำให้เกียรติที่จะนำเสนอในตอนี่ 4 เป็นผลการวิเคราะห์ที่

³ ข้อมูล “Mr O Corpus” ชุดภาษาไทยถูกบันทึกโดยเครื่องไฮโดรโฟนที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 การเก็บข้อมูลนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก Japan Society for the Promotion of Science ประจำปี ค.ศ. 2012-2013 (หมายเลขทุน 23320090)

นำมาจากสถานการณ์การสื่อสารเพียง 2 แหล่งตามที่ได้อธิบายไปข้างต้น ดังนั้นจึงไม่อาจใช้เพื่อสรุปความได้ว่า เป็นตัวแทนทางภาษาที่ครอบคลุมการแสดงถ้อยคำให้เกียรติในสังคมไทยโดยรวมได้ แต่กระนั้นก็ดีข้อมูลเหล่านี้ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นจริงรวมทั้งความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของระบบถ้อยคำให้เกียรติในสังคมไทยได้ในระดับหนึ่ง ประการต่อมา ถึงแม้ว่าผู้เขียนตั้งใจที่จะอาศัยหลักการใช้ถ้อยคำให้เกียรติของชุมชนภาษาไทยมาตรฐานเป็นจุดอ้างอิงในการตีความข้อมูล ทว่า “หลักการ” ที่กล่าวถึงในที่นี้อาจเป็นสิ่งที่ชาวไทยแต่ละรายยอมรับและยึดถือมากหรือน้อยแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การวิเคราะห์ดำเนินไปได้ ผู้เขียนจึงเห็นควรที่จะกำหนดค่านิยมของหลักการใช้ถ้อยคำให้เกียรติในที่นี้ให้หมายถึง แบบแผนที่เป็นที่ทราบกันในหมู่ชาวไทยโดยรวม ซึ่งชี้ให้เห็นแต่ละบุคคลใช้ภาษาที่เหมาะสมกับ (1) ระดับความเป็นทางการของบริบทในขณะนั้น และ (2) สถานะของทั้งผู้อื่นและของตนเอง (โดยเฉพาะตามระดับอำนาจและความอาวุโส) หลักการหรือแบบแผนในที่นี้หมายรวมถึงค่านิยมที่สำคัญอื่นๆ ในการปฏิสัมพันธ์ในสังคมไทย เช่น การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ/เป็นทางการ (รวมถึงการทักทาย การกล่าวตอบ การขอโทษ และการขอบคุณในรูปแบบที่เหมาะสม) การใช้น้ำเสียงที่รื่นหู การใช้ภาษาที่ที่เหมาะสม การเลี่ยงการกล่าวคำหยาบคาย การเลี่ยงการพูดขัดจังหวะ การเลี่ยงการโต้เถียงหรือวิจารณ์อย่างโจ่งแจ้ง การไม่ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ เป็นต้น (ฉัตร และคณะ, 2522, น. 207-210; รักรอง, 2546, น. 103-105; นิตยา, 2558, น. 95-107)

4. การปรากฏถ้อยคำให้เกียรติ

ในตอนที่ 4 นี้ ผู้เขียนจะนำเสนอผลการวิเคราะห์การปรากฏถ้อยคำให้เกียรติเพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ก่อนที่จะอภิปรายการปรากฏในลักษณะต่างๆ ร่วมกับประเด็นเรื่องการคาดการณ์ได้ของถ้อยคำให้เกียรติและความสัมพันธ์เชิงบทบาทแบบผสมที่กำหนดไว้เพื่อการศึกษาครั้งนี้ในตอนที่ 5 ต่อไป

4.1 การปรากฏตามแบบแผน

การปรากฏ (ถ้อยคำให้เกียรติ) ตามแบบแผนหมายถึง การที่ผู้พูดใช้ถ้อยคำให้เกียรติประเภทต่างๆ เหมาะสมกับระดับความเป็นทางการและสถานะของผู้ฟังและของตนเองในครั้งนั้น และหากบริบทการพูดเป็นแบบต่อเนื่อง/แบบโต้ตอบ การใช้ถ้อยคำให้เกียรติก็ยังคงเป็นไปอย่างคงเส้นคงวา สำหรับการศึกษาครั้งนี้ การใช้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนโดยมากแล้วมักเกี่ยวข้องกับรูปภาษาจำพวกอนุภาค คำเรียกขาน (หรือคำนำหน้าชื่อ/ตำแหน่ง) และการกล่าวตอบคู่สนทนาที่ผู้พูด/ผู้ให้เกียรติใช้ได้ถูกต้องตามหลักการที่ควรเป็น

ตัวอย่างที่ 1 และ 2 นำมาจากข้อมูลการปฏิสัมพันธ์เน้นภารกิจในขณะที่อาจารย์กับนิสิตแต่ละคู่ปรึกษากันเพื่อต่อภาพการ์ตูนให้ออกมาเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน บทสนทนาที่นำมาแสดงในที่นี้เป็นช่วงแรกของกิจกรรม ซึ่งผู้ร่วมการสนทนาแต่ละคู่กำลังทำความเข้าใจกับภาพการ์ตูนในอิริยาบถต่างๆ ก่อนที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่อภาพต่อไป

ตัวอย่างที่ 1

- 1 นิสิต: เรียงรูปก่อน /ก็ได้ค่ะ\
- 2 อาจารย์: /เรียงเรียง\
- 3 นิสิต: เดี่ยวเรียงก่อนก็ได้ค่ะ
- 4 อาจารย์: เราคุยกันได้มะ
- 5 นิสิต: ได้ค่ะ [หัวเราะในลำคอ]
- [...]
- 6 นิสิต: อันนี้คือตกแล้วไชยย๊ะคะ (.) อ้อ อันนี้คืออันนี้ไชยย๊ะคะ
- 7 อาจารย์: ครูว่า (.) ครูต้องให้หนู participate ก่อน
- 8 นิสิต: [หัวเราะ]
- 9 อาจารย์: เดี่ยวก่อนเดี่ยวก่อน เดี่ยวจะกลายเป็นครูทำคนเดียว
- 10 เดี่ยวเค้าจะไม่ประสบความสำเร็จ [พูดแล้วหัวเราะ]
- 11 เดี่ยวอันนั้นมันคิดออก อ้อ ไปเจอ (-) อ้าว (.) อันนี้ /บีบบีบ\ เดี่ยวหนูลองดูว่ามันใช่ปะ
- 12 นิสิต: /คะ (.)\ อันนี้คือข้ามได้ตีมัยคะครู (-) อ๊ะ ทำไม่มันข้ามได้สองอัน [หัวเราะ]
- 13 อาจารย์: อ้าวแล้ว
- 14 นิสิต: อันนี้ก็ได้หรือคะ (-) แล้วก็อันนี้ (.) แล้วอันนี้คืออะไรเนี่ย: [หัวเราะ]
- 15 อาจารย์: อ้ออ้อมันต้องมีร่องให้ก่อน /ร้องให้\
- 16 นิสิต: /ตอนรอบแรก\ ที่เฟลรีเปล่าคะครู

ตัวอย่างที่ 2

- 1 อาจารย์: ค่ะ
- 2 นิสิต: ค่ะ
- 3 อาจารย์: หนูชื่อ (.) อะไรคะ
- 4 นิสิต: ชื่อหญิงค่ะ
- 5 อาจารย์: ชื่อหญิง (.) ค่ะ (.) ครูอัญชลีค่ะ (.) ครู ((มาจากภาควิชา)) ปฏิมากรรมค่ะ
- 6 นิสิต: ค่ะ
- 7 อาจารย์: อะคะ (-) จัน (.) มาดู /รูป\ กันนะ /คะ\
- 8 นิสิต: /คะ\ (-) /คะ\
- [...]
- 9 อาจารย์: อะ อะ อะ เอ๊ะ (.) แปลว่ามัน (.) /ต่อขึ้นมา\
- 10 นิสิต: /ก็ยกขึ้นมา รีเปล่าคะ
- 11 อาจารย์: อาแล้วก็ยกขึ้นมาอะ ((ข้อศอกสั่นลงจากโต๊ะ))

- 12 นิสิต: อู๋อู๋ อาจารย์ระวังคะ
13 อาจารย์: อู๋อู๋ ่อั ัไม่เป็นไรคะ ขอบคุณคะ

ในทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนพบการปรากฏของอนุภาคที่ใช้โดยเพศหญิงเป็นการเฉพาะ (female-specific particle) ในรูป “คะ”⁴ ซึ่งนิสิตใช้ได้เหมาะสมตามหลักการ โดยใส่ไว้ในส่วนท้ายของประโยคคำถาม (เช่น ในบรรทัดที่ 6 และ 14 ของตัวอย่างที่ 1 และในบรรทัดที่ 10 ของตัวอย่างที่ 2) เพื่อเพิ่มระดับความสุภาพให้การสื่อสารในครั้งนั้น นอกจากนั้น นิสิตยังใช้อนุภาคในรูป “คะ” ได้อย่างเหมาะสมเช่นกัน กล่าวคือ ใส่ในส่วนท้ายของประโยคบอกเล่า รวมทั้งถ้อยคำหรือวลีที่ทำหน้าที่บอกเล่า (เช่น ในบรรทัดที่ 1 และ 3 ของตัวอย่างที่ 1 และในบรรทัดที่ 4 และ 12 ของตัวอย่างที่ 2) นอกจากนั้นคำว่า “คะ” อาจใช้เป็นคำแรกของผลการสนทนาก็ย่อมได้เพื่อสื่อการตกลงหรือสื่อความเข้าใจกับคำถามหรือข้อคิดเห็นของผู้ฟังในผลัดก่อนหน้านั้น (เช่น ในบรรทัดที่ 12 ของตัวอย่างที่ 1 และในบรรทัดที่ 2, 6 และ 8 ของตัวอย่างที่ 2) ต่อมา ข้อมูลที่พบแสดงการที่นิสิตใช้คำเรียกผู้ที่มีสถานะเป็นอาจารย์ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ การเรียกผู้ฟังว่า “ครู” คำเรียกขานโดยทั่วไปแล้วมักปรากฏในช่วงต้นของการสนทนาหรือของผลัดเพื่อดึงความสนใจจากผู้ที่ถูกเรียก (ไม่ปรากฏในตัวอย่างที่หยิบยกมา) ทว่าการกล่าวคำว่า “ครู” ในช่วงท้ายสุดของประโยคก็สามารถทำได้เช่นกัน แต่ควรต้องกล่าวตามหลังอนุภาค “คะ” หรือ “คะ” แล้วแต่กรณี หนึ่งแม้คำว่า “ครู” จะมีรูปภาษาเป็นคำเรียกขาน แต่ในที่นี้มีบทบาทในการสื่อสารเทียบเท่ากับอนุภาค ซึ่งหากเกิดตามหลังอนุภาคโดยแท้ (“คะ” หรือ “คะ”) ก็ยิ่งจะเพิ่มระดับการยกย่องให้สูงขึ้นไปอีก (ดูเช่นบรรทัดที่ 12 และ 16 ของตัวอย่างที่ 1) ในทางกลับกัน คำเรียกผู้ที่มีสถานะสูงกว่าอาจปรากฏในตำแหน่งแรกของผลัดแต่โดยลำพังก็ได้ แต่หากไม่มีอนุภาค “คะ” ตามในทันที ก็อาจตีความได้ว่า ผู้พูดให้เกียรติผู้ฟังยังไม่มากพอ (เปรียบเทียบรูปแบบการใช้ต่อไปนี้: “...ใช่ไหมครู” และ “...ใช่ไหมคะครู” กับ “ครู...” และ “ครูคะ...”)

ตามหลักการใช้ภาษาไทย ผู้ที่มีอาวุโสหรือสถานภาพสูงกว่ามีทางเลือกที่จะกล่าวถ้อยคำให้เกียรติหรือไม่ก็ได้ โดยไม่ถือเป็นการขัดต่อแบบแผนการปฏิสัมพันธ์แต่อย่างใด (เปรียบเทียบกับ Shibatani, 1998, p. 347) กรุณาสังเกตการใช้และการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติของอาจารย์ในตัวอย่างที่ 1 และ 2 ตามลำดับในขณะที่บรรยายการสนทนาเป็นไปอย่างราบรื่นและเป็นมิตร อย่างไรก็ตามผู้ที่มีอาวุโสหรือสถานภาพต่ำกว่าเป็นฝ่ายที่ถูกคาดหวังให้ไม่ละเลยที่จะใช้ถ้อยคำให้เกียรติกับคู่สนทนาที่มีอาวุโสหรือสถานภาพมากกว่า เมย์นาร์ด

⁴ ตามที่ได้ทบทวนไว้ในตอนที่ 2.1 นักภาษาศาสตร์ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า คำอนุภาคจำพวก “คะ” “คะ” และ “ครับ” จัดเป็นถ้อยคำให้เกียรติเน้นความสุภาพ กระนั้นก็ดี ผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อสังเกตข้างต้นมีข้อจำกัด เนื่องจากถ้อยคำให้เกียรติแต่ละรูปอาจทำหน้าที่มากกว่านั้น เป็นต้นว่า อนุภาค “คะ” “คะ” และ “ครับ” ไม่ได้มีบทบาทเพียงสื่อความสุภาพกับผู้ฟัง แต่ในหลายกรณียังใช้แสดงความยกย่องกับบุคคลเหล่านี้ได้อีกด้วย

(Maynard, 1993, p. 179) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับสาเหตุของการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติ (เน้นความสุภาพ) ในภาษาญี่ปุ่นไว้ดังนี้คือ (1) ผู้พูดทวนหรือนึกบางสิ่งขึ้นมาได้ (2) ผู้พูดบรรยายเหตุการณ์ราวกับว่า ตนเองเข้าไปอยู่ในภาพที่กำลังบรรยายอยู่นั้นด้วย (3) ผู้พูดพูดกับตนเอง (4) ผู้พูดร่วมกันสร้างถ้อยคำ (jointly creates utterances) กับผู้ฟัง (5) ผู้พูดให้ข้อมูลที่อยู่พื้นหลัง (backgrounded information) และ (6) ผู้พูดมองว่า ตนเองมีความคุ้นเคย (familiarity) และความใกล้ชิด (closeness) กับผู้ฟัง แนวทางดังกล่าวสามารถนำมาใช้อธิบายการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยได้เช่นกัน แต่หากเปรียบเทียบกับสาเหตุที่ 1 ถึง 5 ซึ่งน่าจะถือเป็นเรื่องที่อนุโลมได้แล้ว สาเหตุที่ 6 เป็นสิ่งที่ผู้พูดเสี่ยงที่จะถูกประเมินในแง่ลบมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาตามหลักการใช้คำให้เกียรติของสังคมไทยในเชิงยึดมั่นต่อแบบแผน (prescriptive) แล้วผู้ที่อ่อนอาวุโสหรืออ่อนอำนาจควรมองว่า ความสัมพันธ์ของตนกับฝ่ายตรงข้ามมีความเป็นทางการอยู่เสมอระหว่างการปฏิสัมพันธ์ในบริบทที่เป็นทางการ ในตัวอย่างที่ 1 นิสิตไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติในช่วงกลางของบรรทัดที่ 6 (“อ้อ”) และจากช่วงกลางของบรรทัดที่ 12 (“อ๊ะ” “ทำไม่มันข้ามได้สองอัน”) และ 14 (“แล้วก็อันนี้ แล้วอันนี้คืออะไรเนี่ย”) แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นไปตามเหตุอันควรคือ “อ้อ” และ “อ๊ะ” เป็นคำอุทาน (สาเหตุที่ 1) ส่วนที่เหลือเป็นการแสดงความคิดเห็นกับตนเอง (สาเหตุที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3

1	ดีใจ:	คุณแอนสวัสดิ์ค่า::
2	คุณแอน:	สวัสดิ์ค่า::
3	ดีใจ:	สวัสดิ์คะ คุณแอนไต่ยีนชัดเจนมัยคะ เสี่ยงก้องๆ
4	คุณแอน:	คะ (.) ไต่ยีน /ชัดเจนมัยคะ
5	ดีใจ:	/ไต่ยีนชัดเจนมัยคะ
6	คุณแอน:	ไต่ยีนมัยคะ
7	ดีใจ:	ไต่ยีนคะ ไต่ยีนคะ
8	คุณแอน:	คะ คะ
9	ดีใจ:	คุณแอนคะ โครงการนี้เป็นยังไงคะในเรื่องของโครงการ (.) เรื่อง (.) ธรรมชาติดีดีเนี่ยคะ

การปรากฏตามแบบแผนมีให้เห็นในข้อมูลจากสื่อสารมวลชนเช่นกัน ผู้เขียนขอหยิบยกบทสนทนาทางวิทยุระหว่างดีใจและผู้รับการสัมภาษณ์ที่อยู่ปลายสายโทรศัพท์มาแสดงในตัวอย่างที่ 3 สำหรับตัวอย่างนี้ ด้วยเหตุที่ผู้เขียนไม่สามารถเข้าถึงรายละเอียดด้านอัตลักษณ์ของคู่สนทนาทั้งสอง ฉะนั้นจึงไม่อาจทราบได้ว่า ดีใจและคุณแอนมีอาวุโสต่างกันอย่างไร อีกทั้งยังนับเป็นเรื่องยากที่จะระบุระดับอำนาจที่ต่างกันหรือไม่อย่างไรของบุคคลทั้งสอง แม้กระนั้นเราก็สามารถอนุมานได้ในระดับหนึ่งจากลีลาภาษาที่ใช้ในการสนทนาว่า ทั้งสองมอง

บริบทการสัมภาษณ์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่า มีความเป็นทางการอยู่ในระดับหนึ่ง พิจารณาได้จากภารกิจที่ตึงตึงและคุณแอนใช้ถ้อยคำให้เกียรติประเภทอนุภาคแสดงความสุภาพ ใน (แทบ) ทุกตำแหน่งของการสนทนาเท่าที่จะเป็นไปได้ และในช่วงท้ายของบรรทัดที่ 1 และ 2 ทั้งสองออกเสียงอนุภาค “คะ” ด้วยการลากเสียงยาวเป็น “คำ” ซึ่งจัดเป็นการใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวล และเป็นมิตร สำหรับผลัดการสนทนาที่มีความยาวค่อนข้างมาก ก็ยังมีการใช้อนุภาคกำกับทุก ตำแหน่งได้อย่างเหมาะสม เป็นต้นว่า ในบรรทัดที่ 9 ดีเจใช้อนุภาคหลังคำเรียกขาน (“คุณแอนคะ”) หลังประโยคคำถาม (“ยังไงคะ”) และหลังส่วนท้ายของส่วนขยายประโยค (“เนี่ยคะ”)

อนึ่งจากตัวอย่างที่ 3 มีประเด็นเพิ่มเติมอีกประเด็นหนึ่งที่นาชบคิดว่า ในบางกรณี คู่สนทนาใช้ถ้อยคำให้เกียรติได้ตามแบบแผนหรือไม่ โปรดสังเกตในบรรทัดที่ 3 ที่ดีเจจบผลัด การสนทนาด้วยการกล่าวว่า “เสียงก้องๆ” ความเป็นไปได้มีอยู่ 2 ประการคือ ดีเจมองว่า เธอ กำลังกล่าวถ้อยคำนี้กับตนเอง หรือไม่ก็อาจมองว่า ตนเองมีความคุ้นเคยและสนิทสนมกับผู้ฟัง จึงไม่จำเป็นต้องลงท้ายด้วยอนุภาคหรือถ้อยคำให้เกียรติในรูปอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน เมื่อมอง ย้อนกลับไปที่ตัวอย่างทั้งสองก่อนหน้านั้น ผู้เขียนพบว่า มีตำแหน่งอื่นๆ ในการสนทนาที่นับเป็น เรื่องยากที่จะชี้ขาดว่า เป็นการใช้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนหรือไม่ หรือจะถือเป็นข้อยกเว้น ได้ ในบรรทัดที่ 12 ของตัวอย่างที่ 2 นิสิตกล่าวเตือนว่า “อาจารย์ระวังคะ” และในบรรทัดที่ 1 ของตัวอย่างที่ 3 ดีเจกล่าวทักทายว่า “คุณแอนสวัสดิ์คำ” การกล่าวว่า “อาจารย์” และ “คุณแอน” ในที่นี้ทำหน้าที่เป็นคำเรียกขาน ตามหลักแล้ว ผู้พูดสามารถเติมอนุภาค “คะ” ตามหลังได้ทันที คำถามที่เรายังคงต้องรอคำตอบก็คือ จำเป็นหรือไม่ที่การปฏิบัติตามแบบแผนการใช้ถ้อยคำ ให้เกียรติอย่างเคร่งครัดกำหนดให้ผู้พูดต้องใช้ถ้อยคำให้เกียรติในทุกตำแหน่งที่เป็นไปได้ของ ประโยคหรือถ้อยคำ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่เป็นความยุ่งยากในการวิเคราะห์ไปกว่านั้นคือ เรื่องกลวิธีทางภาษาที่ควรและไม่ควรใช้เมื่อสนทนากับผู้ที่ผู้พูดควรให้เกียรติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างคุณนิสิตและอาจารย์ เป็นต้นว่า ถ้อยคำของคุณนิสิตในบรรทัดที่ 1 และ 3 ในตัวอย่างที่ 1 แม้ว่า จะลงท้ายด้วยอนุภาคที่เหมาะสม แต่ทว่าถ้อยคำที่นำหน้ามาก่อนนั้นจัดเป็นการสื่อเจตนา จำพวกการสั่งหรือการอนุญาต ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ผู้น้อยควรกล่าวกับผู้ใหญ่ในบริบทของสังคมไทย ประเด็นเรื่องความเหมาะสมของกลวิธีภาษาเพื่อแสดงการให้เกียรตินับว่ามีความซับซ้อนมาก ด้วยเหตุที่บุคคลต่างวัยและต่างอุดมการณ์อาจมีความคิดเห็นที่ต่างกันคนละขั้วก็เป็นไปได้

⁵ เท่าที่ผ่านมา นักภาษาศาสตร์ไม่ได้ศึกษาถ้อยคำให้เกียรติในมุมมองกลวิธีทางภาษาเท่าใดนัก เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญ ที่สามารถก่อให้เกิดทัศนคติในแง่ลบระหว่างผู้ที่ยึดมั่นในหลักการให้เกียรติตามแบบแผนและผู้ที่ไม่เข้มงวด หรือไม่ตระหนักในเรื่องดังกล่าวได้โดยง่าย อาทิ คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยมักไม่ทราบว่าการกล่าวตอบ การตอบตกลง โดยทั่วไป หรือการตอบคำขอบคุณกับผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า ตามหลักการดั้งเดิมแล้ว ผู้น้อยอาวุโสควรกล่าวแต่เพียงว่า “คะ” หรือ “ครับ” แต่ในปัจจุบัน ผู้น้อยอาวุโสนิยมใช้การตอบ เช่น “โอเคคะ/ครับ” “ยินดีคะ/ครับ” และ “ไม่เป็นไรคะ/ครับ” โดยคิดว่า เหล่านี้เป็นการตอบที่แสดงความสุภาพ/การยกย่องที่เหมาะสมแล้ว

4.2 การปรากฏแบบพลวัต

เมื่อสังเกตการปฏิสัมพันธ์จากบริบทการสื่อสารที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ต่อไปอีก ทำให้เห็นว่า การใช้ถ้อยคำให้เกียรติไม่ได้เกิดขึ้นตามแบบแผนเสมอไป อีกทั้งปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้สัมพันธ์กับสาเหตุหรือข้อยกเว้นประการที่ 1 ถึง 5 ตามที่เมย์นาร์ดเคยได้อธิบายไว้ (ดูตอนที่ 4.1) ผู้เขียนเรียกข้อมูลในลักษณะนี้โดยรวมว่า การปรากฏแบบพลวัต ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นประเภทย่อยได้ 2 ประเภท คือ การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติและการกำหนดบทบาทใหม่

4.2.1 การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติ

การปรากฏแบบพลวัตมักไม่มีรูปแบบ (pattern) การปรากฏที่แน่ชัด จึงทำให้ไม่สามารถคาดการณ์ได้อย่างเป็นระบบว่า จะปรากฏถ้อยคำให้เกียรติหรือไม่ ตลอดจนจะปรากฏหรือไม่ปรากฏในตำแหน่งใดบ้าง ต่างไปจากการปรากฏตามแบบแผนที่สามารถคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำกว่าถึงความเป็นไปได้ที่จะปรากฏของถ้อยคำให้เกียรติทั้งในแง่ประเภทและตำแหน่งในผลัดการสนทนา การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติ (honorific shift) เป็นการปรากฏแบบพลวัตประเภทแรกที่ผู้เขียนจะกล่าวถึง การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติหมายถึงการละ (drop) ถ้อยคำให้เกียรติ การสลับ (switch) ถ้อยคำให้เกียรติกับลีลาภาษาที่แสดงความเป็นทางการน้อยหรือความเป็นกันเอง หรือการเพิ่ม (add) ถ้อยคำให้เกียรติ การปรากฏแบบพลวัตทั้ง 3 แบบนี้มีหน้าที่เหลื่อมล้ำกัน และต่างก็มีหน้าที่ปรับให้การพูดคุยกันขณะนั้นมีระดับความเป็นทางการ (หรือระดับความยกย่อง) ลดลงและ/หรือเพิ่มขึ้นแล้วแต่กรณี (ดู Eckert & Rickford, 2001; Jones & Ono, 2008; Cook, 2002) โปรดพิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 4

- 1 นิสิต: อึมเหมือน (.) เหมือนอันนี้กับอันนี้มันอันเดียวกัน (.) รีเปล่าคะ [หัวเราะในลำคอ]
- 2 อาจารย์: อะอ้อ
- 3 นิสิต: เหมือนแบบว่าเค้าอยากข้ามรีเปล่า
- 4 อาจารย์: ใช่ (.) ใช่ปะ (.) เหมือนกับตรงนี้มีหน้าผาแล้วต้องข้ามไปให้ได้ (.) ใช่มะ
- 5 นิสิต: อึม [หัวเราะในลำคอ]
- 6 อาจารย์: ทีนี้ (-) อันนี้คือข้ามไปได้แล้ว (.) ถูกมะ
- 7 นิสิต: อึม

ตัวอย่างที่ 5

- 1 อาจารย์: เนี่ยมันเป็น (.) อันนี้กับอันนี้มันอยู่คนละด้านกันแต่อันนี้มันมีสองตัวปะ
- 2 นิสิต: แล้วแต่เราปะ (คะ)
- 3 อาจารย์: [หัวเราะ พร้อมกับเอามือปิดหน้า]

- 4 นิสิต: มีตัวอึมกับตัว (-) อึมหึม (.) หรือม้นจะ (.) หรือม้นต้องเดินไปก่อน เดินไปก่อน
5 อาจารย์: อึม
6 นิสิต: แล้ว (.) ข้ามไม่ได้ (.) ก็เลยเดิน / กลับไปหาไม้ [พยักหน้า พร้อมกับสบตาอาจารย์]
7 อาจารย์: / กลับไปหาไม้ [พยักหน้า พร้อมกับสบตานิสิต]
8 นิสิต: เดินไปก่อน
9 อาจารย์: อันนี้ อันนี้มา (.) ข้ามนี้ได้ (-) แล้วอันนี้มันยังงัย
10 นิสิต: อันนี้ น่าจะท้ายสุดปะคะ
11 อาจารย์: อึม (.) มันขึ้นมา
12 นิสิต: ดูอันนี้ อย่างงี้ น่าจะเป็นอย่างงี้ ร้องให้ แล้วก็คิดออก แล้วก็เดินย้อนกลับไป
13 อาจารย์: ไอ้ที่มันมา มาร้องให้ ไอ้ที่มันดูหันแปลกแปลกเนาะ [สบตานิสิต]
14 นิสิต: ใช่ อันนี้มันหันแบบดูไม่ออกว่าเป็นอันไหน

ตัวอย่างที่ 4 และ 5 นำมาจากบริบทการสื่อสารในฐานะข้อมูล “Mr O Corpus” ชุดภาษาไทย ซึ่งแสดงการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติในแบบต่างๆ สำหรับตัวอย่างที่ 4 ในจำนวนผลัดการสนทนาทั้ง 4 ผลัดของนิสิตที่หยิบยกมานี้ มีเพียงผลัดเดียวที่นิสิตใช้อินทภาค “คะ” ในตำแหน่งที่เหมาะสม กล่าวคือ ในตำแหน่งท้ายสุดของประโยคคำถามในบรรทัดที่ 1 ในขณะที่ในบรรทัดต่อๆ มา มีกรณีก้ำกึ่งคือ ส่วนท้ายสุดของประโยคคำถามในบรรทัดที่ 3 ที่อาจเป็นไปได้ทั้งการตั้งคำถามกับตัวเองและการตั้งคำถามกับอาจารย์ แต่ในบรรทัดที่ 5 และ 7 สิ่งนี้นิสิตกล่าวออกมาเป็นการตอบคำถามของอาจารย์ในผลัดก่อนหน้านั้นอย่างเห็นได้ชัด แต่นิสิตก็เลือกที่จะใช้การออกเสียงในลำคอว่า “อึม” ซึ่งเป็นการตอบแบบไม่เป็นทางการแทนการตอบตามแบบแผนคือ “คะ” หรือ “ใช่คะ” ถัดมาที่ตัวอย่างที่ 5 ก่อนอื่นในบรรทัดที่ 2 และ 10 นิสิตใช้คำสื่อเจตนาถามแบบไม่เป็นทางการ “ปะ” ตามด้วยอินทภาค “คะ” ส่วนในบรรทัดที่ 4, 8 และ 12 การไม่ปรากฏถ้อยคำให้เกียรติเลยจัดเป็นข้อยกเว้นที่สมเหตุสมผลได้ เพราะนิสิตอาจคิดว่า เธอกำลังบรรยายเหตุการณ์หรือพูดกับตนเอง แต่ทว่าในบรรทัดที่ 6 การที่นิสิตไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติในขณะที่หันไปสบตาอาจารย์อยู่ด้วยน่าจะแสดงว่า เธอกำลังสนทนากับอาจารย์โดยตรง คล้ายกับในบรรทัดที่ 14 ที่นิสิตตอบคำถามอาจารย์ โดยที่ไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติใดๆ

คุก (Cook, 2011, p. 3658) และฮัดสัน (Hudson, 2011, p. 3689, p. 3691) อภิปรายถึงความไม่เข้ากันระหว่างหลักการใช้ถ้อยคำให้เกียรติและวิถีปฏิบัติการใช้ถ้อยคำให้เกียรติในบริบทการศึกษาของญี่ปุ่น โดยอธิบายว่า นักศึกษาไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติกับอาจารย์ตลอดเวลา และอาจารย์ก็เชื่อว่าไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติกับนักศึกษาเลย นักภาษาศาสตร์ทั้งสองนี้และท่านอื่นๆ (ดู Jones & Ono, 2008) ชี้แจงว่า การเปลี่ยนลีลาภาษาาระหว่างแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการที่พวกเขาศึกษานั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากความจำเป็นด้านการจัดการระบบข้อความ ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม หรือไม่ก็ด้านการรับรู้/จิตวิทยาเป็นสำคัญมากกว่าเป็น

การแสดงทัศนคติในแง่ลบหรือความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันของคุณสนทนา ผู้เขียนมีความเห็นว่าวิธีมองเหล่านี้สามารถนำมาใช้อธิบายการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติในแบบต่างๆ ที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ได้อย่างลงตัวทั้งข้อมูลจาก “Mr O Corpus” ที่นำเสนอไปแล้วและข้อมูลจากสื่อสารมวลชนดังที่จะนำเสนอใน 2 ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 6

- 1 ดีเจ: พร้อมรายงานทุกต้นชั่วโมงนะคะ นี่คือ morning news (.) และดิฉันจันทร์สุดา
2 ถาวรเกษม: (.) google คำเปิดตัว application ใหม่ นะคะ google maps สำหรับ
3 apple store คะ (.) หลังจากระบบเดิมที่เคยอยู่ใน iphone ถูกลบออก (.)
4 เพราะว่าไม่มีข้อผิดพลาดหลายอย่างเลยที่เดียว (.) โดย app ใหม่ นี้ นะคะ
5 มีการเพิ่ม function บางประเภท (.) ที่แต่เดิมเนี่ยใช้ได้เฉพาะใน android เท่านั้น (.)
6 ซึ่งก็เชื่อว่าจะได้รับความนิยมคะ (.) โดย: function ใน app google map
7 ที่มีการพัฒนาเพิ่มเนี่ยนะคะ ก็อย่างการใช้เสียงนำทาง (.) ภาพภายในอาคารต่าง ๆ
8 (.) ในแบบ panorama (.) ซึ่ง (.) ต้องขอลงทะเบียนใช้ในบริการ street view (.)
9 business photo: ภาพอาคารต่าง ๆ ในรูปแบบ 3 มิติ (.) นะคะ
10 ที่สามารถดูได้จากหลายมุมคะ โดย CEO ของ apple นะคะ Tim Cook
11 บอกว่า apple เนี่ย (.) ได้ทุ่มเท (.) เพื่อแก้ไขปรับปรุง software ให้ดีขึ้น
12 หลังจากที่ผู้ใช้ทั่วโลก (.) ก็พากัน (.) ออกมาร้องเรียน (.)
13 เกี่ยวกับระบบแผนที่ใหม่ของ apple คะ (.) ยังมีเรื่องของ morning news (.)
14 ให้ติดตามนะคะ (.) อีก 1 ชั่วโมงข้างหน้ากลับมาเจอกัน

ตัวอย่างที่ 6 นำมาจากคลื่นวิทยุแห่งหนึ่งที่มีดีเจทำหน้าที่เปิดเพลงให้แก่สาธารณชนฟังในช่วงต่างๆ ของวัน สลับกับการคุยเรื่องสัพเพเหระและการรายงานข่าวที่เป็นที่สนใจของสังคมในช่วงเวลานั้น สถานการณ์การสื่อสารที่ผู้เขียนนำมาแสดงเป็นการรายงานข่าวสั้นโดยดีเจเพศหญิง โดยไม่ได้มีการตัดตอนข้อความใดๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ ข้อมูลตลอดความยาวทั้งหมด 56 วินาทีนี้ปรากฏแสดงให้เห็นการใช้อ่อนภาคแสดงความเป็นทางการระดับสูง “คะ” และ “ค่ะ” สลับกับอ่อนภาคแสดงความเป็นทางการระดับกลาง “อะ” และ “ฮะ” และการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติใดๆ สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ไม่เป็นที่แน่ชัดว่า จะมีการแสดงการให้เกียรติ ณ ตำแหน่งใดของระบบข้อความดังกล่าวบ้าง และจะปรากฏรูปภาษาแสดงการให้เกียรติประเภทใดบ้างในตำแหน่งที่เป็นไปได้เหล่านั้น การใช้อ่อนภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” และ “อ” สลับกันนับเป็นเรื่องปกติในบริบทกึ่งทางการเช่นการรายงานข่าวนี้อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวร่วมกับการไม่ปรากฏถ้อยคำให้เกียรติในหลากหลายแห่ง (เช่น การไม่เติมอ่อนภาค “คะ” หลังวลี “Morning News” และหลังนามสกุลของดีเจในบรรทัดที่ 2 รวมทั้งหลังคำว่า “ที่เดียว” ในบรรทัดที่ 4 และ

หลังจากที่ตีเจกล่าวอำลาเพื่อสิ้นสุดการรายงานข่าวว่า “อีก 1 ชั่วโมงข้างหน้ากลับมาเจอกัน” ในบรรทัดที่ 14) นับว่า การรายงานข่าวสั้นครั้งนี้สะท้อนการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติที่มีความสั้นไหลเป็นอย่างมาก

ตัวอย่างที่ 7

1	ตีเจ:	สวัสดิ์คับคุณเอก
2	ผู้โทร:	สวัสดิ์ครับ
3	ตีเจ:	คับ ไอ้ วันนี้ทุกสายออนแอร์หน้าไมค์ตั้งแต่ผมมาจัดตอนหกโมงเย็น
4		ถึงตอนนี้เป็นผู้ชายหมดเลยนะเนี่ย (.) คุณเอกอยู่ไหน (ฮับ) เนี่ย
5	ผู้โทร:	[หัวเราะในลำคอ] จากเชียงใหม่ครับ
6	ตีเจ:	อ้อเธอ (.) ว้าว เป็นไง (.) เชียงใหม่เย็นอ๊ะยัง
7	ผู้โทร:	ฮะ (.) (ฮับ) ผม
8	ตีเจ:	เย็นรึยัง (ฮับ)
9	ผู้โทร:	อ้อ (.) รู้สึกจะเป็นเมื่อวานนี้ล่ะครับ (.) เพราะเพิ่งมาถึงเมื่อวานนะครับ
10	ตีเจ:	อ้อเธอ (.) อะ (.) เพิ่ง (.) เพิ่งเริ่มๆ จะเย็นๆ เมื่อวานนี้เองเธอฮะ
11	ผู้โทร:	โอ้ย (.) ตอนนี้นหนาวมากเลยครับ
12	ตีเจ:	นี่ (.) นี้อยู่บน (.) บนที่สูงปะ (.) หรืออยู่ในเมืองธรรมดา

เมื่อพิจารณาตัวอย่างที่ 7 ในลำดับต่อมา ซึ่งเป็นการสนทนาระหว่างตีเจเพศชายและชายผู้มีนามว่า คุณเอก ผู้ซึ่งโทรศัพท์เข้ามาขอเพลงระหว่างที่มีการจัดรายการวิทยุ ผู้เขียนพบว่า ในขณะที่ผู้โทรใช้ชื่อนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” และ “ฮ” สลับกันไปมาภายใต้ขอบเขตการใช้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผน แต่การใช้ถ้อยคำให้เกียรติของตีเจมีความเป็นพลวัตมากยิ่งขึ้นกว่าตรงที่เมื่อเปรียบเทียบกับผู้โทรแล้ว ตีเจใช้ถ้อยคำให้เกียรติแต่เพียงประปราย และละถ้อยคำให้เกียรติบ่อยครั้ง เช่น ในบรรทัดที่ 4, 6, 10 และ 12 จะเห็นได้ว่า บริบทการสนทนาในตัวอย่างที่ 7 มีลักษณะเป็นการปฏิสัมพันธ์เพื่อให้บริการ (service encounter) อย่างชัดเจนกว่าตัวอย่างการใช้ภาษาในสื่อสารมวลชนอื่นๆ ที่ได้นำมาแสดงก่อนหน้านี้ นอกไปจากนั้น ในฐานะที่เป็นผู้รับบริการ คุณเอกมีอำนาจมากกว่าผู้จัดรายการ ดังนั้นตามสิทธิ์แล้ว เขาควรจะได้รับบริการที่เพียบพร้อม (ดูการให้เหตุผลที่คล้ายกันใน Spencer-Oatey, 1996, p. 10) ประกอบกับได้รับเกียรติจากผู้จัดรายการมากกว่า แต่ในการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นจริง คุณเอกกลับเป็นฝ่ายที่แสดงการให้เกียรติกับผู้จัดรายการอย่างคงเส้นคงวามากกว่า

4.2.2 การกำหนดบทบาทใหม่

การปรากฏถ้อยคำให้เกียรติแบบพลวัตอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ การกำหนดบทบาทใหม่ (role re-assignment) ซึ่งมีคุณลักษณะร่วมกันกับการเปลี่ยน

ถ้อยคำให้เกียรติที่เพิ่งนำเสนอไปในตอนที่ 4.2.1 ที่ผ่านมานี้แสดงให้เห็นว่า สำหรับการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติ ผู้พูดแสดงการรับรู้ผ่านการใช้ภาษาของตนว่า บทบาทหรือสถานะระหว่างตนกับผู้ฟังไม่มีความเคร่งครัดมากนัก ในขณะที่สำหรับการกำหนดบทบาทใหม่ ผู้พูดแสดงการรับรู้ดังกล่าวอย่างจำเพาะเจาะจงต่อไปอีก โดยระบุคำอ้างถึงตนเองและ/หรือผู้อื่นที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่นอกเหนือไปจากบทบาทที่เป็นทางการตามแบบแผนของบริบทการสื่อสารในครั้งนั้น ในหลายโอกาส การกำหนดบทบาทใหม่มักเกิดขึ้นในตำแหน่งใกล้เคียงกับการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติ บาวส์ฟิลด์ (Bousfield, 2008, pp. 131-132) กล่าวถึงกลวิธีแสดงความไม่สุภาพประการหนึ่งที่มีความคาบเกี่ยวกับการกำหนดบทบาทใหม่ในที่นี้ ซึ่งเรียกเป็นภาษาไทยได้ว่า “การบังคับให้เปลี่ยนบทบาท” (enforce role shift) โดยหมายถึงการที่ผู้พูดเรียกร้องให้ผู้ฟังเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่เป็นฝ่ายทำให้ตนสูญเสียผลประโยชน์เป็นฝ่ายที่เข้าอกเข้าใจและเห็นพ้องกับตน อย่างไรก็ตามการกำหนดบทบาทใหม่ไม่ได้สื่อเจตนาของผู้พูดที่จะแสดงความไม่สุภาพใดๆ ต่อผู้ฟัง แต่เป็นเพียงการระบุบทบาทใหม่ที่ช่วยทำให้บรรยากาศการสนทนามีความเป็นกันเองเพิ่มขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างทั้ง 5 ประการต่อไปนี้ชี้ให้เห็นถึงการกำหนดบทบาทใหม่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งในจำนวน 2 รูปแบบ อันได้แก่ การกำหนดบทบาทใหม่ให้กับตนเอง (ตัวอย่างที่ 8 และ 10) และการกำหนดบทบาทใหม่ให้กับผู้ฟัง (ตัวอย่างที่ 9, 11 และ 12)

ตัวอย่างที่ 8 นำมาจากปฏิสัมพันธ์เน้นภารกิจจากคลังข้อมูล “Mr O Corpus” ส่วนที่นำมาแสดงเป็นช่วงที่อาจารย์กับนิสิตกำลังร่วมกันลำดับเรื่องราวเกี่ยวกับภาพการ์ตูนที่ละกะกันอยู่ในจำนวนการสนทนาทั้ง 10 บรรทัดนี้ ไม่มีผู้ร่วมการสนทนารายใดใช้ถ้อยคำให้เกียรติเลยทั้งที่อย่างน้อยนิสิตสามารถเพิ่มอนุภาค “คะ” หลังการตอบคำถาม (ในบรรทัดที่ 2 และ 4) และการตอบตกลง (ในบรรทัดที่ 6) ได้ ประเด็นที่สัมพันธ์กับการกำหนดบทบาทใหม่ปรากฏอยู่ในบรรทัดที่ 9 ในส่วนที่อาจารย์กล่าวถึงตัวเองด้วยคำว่า “พี่” แต่ด้วยตระหนักว่า นั่นอาจเป็นทางเลือกที่ไม่เหมาะสม อาจารย์จึงได้ปรับแก้คำพูดของตนในทันที จากนั้นจึงกลับมาเรียกตนเองว่า “ครู” แทน

ตัวอย่างที่ 8

1	อาจารย์:	เสร็จแล้วก็ (.) แล้วมันก็เดินกลับ /(.) ดีปะ\
2	นิสิต:	/ใช่: ใช่:\
3	อาจารย์:	เดินกลับมาแล้วมาเจอไม้ (.) เป็นไปได้มะ
4	นิสิต:	ได้: มันมีอันนี้ที่มันคล้ายคล้ายกัน
5	อาจารย์:	อันเนี่ยหา อันเนี่ยยังไม่เห็น อันนี้ยืม แสดงว่าคิดออก
6	นิสิต:	ใช่ /อันนี้หาก่อน:\
7	อาจารย์:	เป็นไปได้ปะ /ไอ้เนี่ยหาแล้วมาเจอ\ เออ อะ

- [...]
- 8 นิสิต: อือ (-) ได้ไม่มา
- 9 อาจารย์: ไอ้ตรงเนี่ย (.) โอเคนะ (.) พี่ว่ามันได้ [หัวเราะหึๆ พร้อมกับนำมือป้องปาก] ครูว่ามันได้
- 10 นิสิต: ก็นั่นก็น่าจะเป็นอันที่แบบ (.) อันนี้น่าจะเป็นตอนโยนนะ

ตัวอย่างที่ 9

- 1 นิสิต: เอาเลยคะ
- 2 อาจารย์: อ๊ะ (.) กระจายก่อนแล้วกันนะ
- 3 นิสิต: [เสียงกล้วหัวเราะ]
- 4 อาจารย์: อู๋ย (.) น่ารัก
- 5 นิสิต: น่าจะ (.) เก็บ (.) เก็บเอาไม้ก่อนป่าว (.) พี่ (.) คะ
- 6 อาจารย์: (-)
- 7 นิสิต: อันนี้น่าจะอันสุดท้าย (.) ป๊ะ
- 8 อาจารย์: เป็นไปได้คะ
- [...]
- 9 นิสิต: /เอามั้ยพี่ [พูดเสียงกล้วหัวเราะ]
- 10 อาจารย์: /เอาละเอาละ
- 11 นิสิต: นี่อาจารย์ไปล่าคะ (.) /หรือว่า
- 12 อาจารย์: /อาจารย์คะ
- 13 นิสิต: อ้ออาจารย์ (.) คะ (.) ขอโทษด้วย (.) นึกว่าพี่

ตัวอย่างที่ 9 เป็นการสนทนาระหว่างอาจารย์กับนิสิตอีกคู่หนึ่งตั้งแต่เริ่มกิจกรรม (บรรทัดที่ 1 ถึง 8) จนเข้าสู่ช่วงที่กิจกรรมกำลังจะสิ้นสุดลง (บรรทัดที่ 9 ถึง 13) จะเห็นได้ว่า มีการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติโดยนิติน้อยหลายแห่ง เป็นต้นว่า การใช้ชื่อนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” ในบรรทัดที่ 1, 5, 11 และ 13 ตลอดทั้งการละถ้อยคำให้เกียรติในบรรทัดที่ 7 และ 9 ทั้งนี้ในบรรทัดที่ 5 และ 9 นิสิตกำหนดบทบาทใหม่ให้กับอาจารย์ด้วยการใช้คำเรียกขาน/คำอ้างถึงอาจารย์ว่า “พี่” กระนั้นก็ดี จากข้อมูลที่พบ การรับรู้ของนิตินในสถานะของอาจารย์มีความไม่คงที่ ในบรรทัดที่ 11 นิสิตถามถึงสถานะที่แท้จริงของผู้ที่เธอสนทนาอยู่ด้วย⁶ และได้รับคำตอบในบรรทัดที่ 12 ว่าคู่สนทนามีสถานะเป็นอาจารย์ ทั้งนี้แม้ว่าในส่วนต้นของบรรทัดที่ 13 นิสิตจะใช้ชื่อนุภาค “คะ” ได้อย่างเหมาะสม แต่ในช่วงหลังของบรรทัดเดียวกัน นิสิตหันกลับมาใช้ลีลาภาษาที่ไม่เป็นทางการต่อไป โดยไม่ปรากฏถ้อยคำให้เกียรติใดๆ

⁶ ทั้งอาจารย์และนิตินต่างได้รับแจ้งให้ทราบถึงสถานะภาพของคู่สนทนาของตนก่อนที่กิจกรรมต่อมาจะเริ่มต้นขึ้น

การกำหนดบทบาทใหม่ในตัวอย่างที่ 8 และ 9 มักเกิดขึ้นพร้อมกับการที่ผู้พูดแสดงความประหม่าหรือความไม่มั่นใจไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในบรรทัดที่ 9 ของตัวอย่างที่ 8 อาจารย์ใช้เสียง “หัวเราะหึๆ” ประกอบกับนำมือมาป้องที่ปากขณะที่กำหนดบทบาทใหม่ให้กับตนเอง (ซึ่งสะท้อนทัศนคติของอาจารย์ว่า การกำหนดบทบาทใหม่ดังกล่าวไม่เป็นไปตามครรลองการใช้ภาษาตามแบบแผน) และในบรรทัดที่ 5 ของตัวอย่างที่ 9 นิสิตกำหนดบทบาทใหม่ให้กับอาจารย์ เธอจบผลัดการพูดด้วยความลังเล กล่าวคือ ขณะที่ลงท้ายประโยคคำถาม เธอกล่าวว่า “พี่” (ในฐานะอนุภาค) แต่จากนั้นเธอหยุดการพูดไปชั่วขณะ (ประมาณ 2 วินาที) ก่อนที่จะปรับแก้คำพูดของตนด้วยอนุภาค “คะ” ซึ่งเป็นการลงท้ายประโยคคำถามที่เป็นไปตามแบบแผนมากกว่า

เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจาก “Mr O Corpus” แล้ว ผู้เขียนพบว่า การกำหนดบทบาทใหม่จากข้อมูลในสื่อสารมวลชนมักเป็นไปด้วยความราบรื่นมากกว่า และไม่ปรากฏการต่อรอง (negotiation) ระหว่างบทบาทตามแบบแผนและบทบาททางเลือกอื่นๆ อย่างชัดเจนเหมือนกับข้อมูลจาก “Mr O Corpus” ตัวอย่างที่ 10 นำมาจากการอภิปรายในประเด็นเรื่องการสอนเข้าเรียนต่อในระดับปริญญาตรี สถานการณ์การสื่อสารนี้มีผู้ร่วมสนทนาหลายคน ส่วนที่นำมาแสดงนี้เป็นช่วงที่พิธีกรหญิงสนทนากับนักศึกษาระดับปริญญาตรีเพศหญิงรายหนึ่ง โดยปรากฏการใช้อนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” สลับกับการใช้ลีลาภาษาที่ไม่เป็นทางการอยู่ประปราย จากที่ในการสนทนาก่อนหน้านั้น พิธีกรใช้คำเรียกตนเองว่า “ดิฉัน” (ซึ่งไม่ได้นำมาแสดงในที่นี้) แต่ในบรรทัดที่ 4 เธอกำหนดบทบาทใหม่ให้กับตนเองด้วยคำเรียกว่า “พี่” ซึ่งสอดคล้องกับคำที่เธอใช้เรียกนักศึกษาคำว่า “หนู” คำเรียกบุคคลคู่นี้ (“พี่” ในฐานะสรรพนามบุรุษที่ 1 และ “หนู” ในฐานะสรรพนามบุรุษที่ 2) สะท้อนให้เห็นว่า พิธีกรรมองบทบาทระหว่างตัวเธอเองและผู้ร่วมการอภิปรายรายนี้ว่า เป็นเสมือน “พี่น้อง” หรือ “รุ่นพี่และรุ่นน้อง” ทั้งที่เธอและผู้ร่วมการอภิปรายไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

ตัวอย่างที่ 10

1	พิธีกร:	มาถึงน้ำฝนคะ (.) หนูเป็นเด็กที่ (.) เรียก (.) เรียกว่าชิวเนี่ยมันไม่สุภาพมั๊ย (.)
2		สมัยนี้ (.) หรือโอเค
3	ผู้ร่วมเสวนา:	โอเคคะ
4	พิธีกร:	โอเคมั๊ย สมัยพี่ก็เรียกว่าชิว (.) ชิวมั๊ยคะ (.) คือไม่ใช่ว่าเรียนไม่เก่ง
5		แต่ว่าฮึ (.) ชื่นอยากได้โอกาสอีกครั้ง ชื่นอยากเลือกอีกครั้ง (.) ชิวมั๊ยคะ
6		แต่จริงๆ หนูคะหนูก็ (.) (โอเคอยู่แล้วนะ) ลูก (.) นะคะ

ต่อมาตัวอย่างที่ 11 เป็นการบรรยายเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ทางโทรทัศน์ให้กับกลุ่มนักเรียนมัธยมที่กำลังเตรียมตัวสอบเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ธรรมชาติประการหนึ่งของการบรรยายในชั้นเรียนประเภทนี้ (หรือที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่า “การติว”) คือ ผู้สอนเป็นฝ่าย

แต่การใช้ชื่อเล่นของเธอ (“ฝ่าย”) ผนวกไปด้วยทำให้การเรียกดังกล่าวมีความเป็นทางการลดน้อยลง ต่อมาการที่พิธีกรกล่าวทักทายว่า “สวัสดี” ตามด้วยอนุภาค “ค่ะ” (ซึ่งเป็นอนุภาคที่ผู้พูดเพศชายมักไม่ใช้ในยามปกติ) เข้าข่ายการทักทายที่ไม่เป็นทางการเท่าการใช้อนุภาค “ครับ” และต่อจากนั้น ในผลัดเดียวกันนี้ รวมทั้งผลัดอื่นๆ พิธีกรไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติอีกเลย ในส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากที่เธอได้ตอบคำถามด้วยถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนในบรรทัดที่ 2 แล้ว เธอยังใช้กลวิธีขอขอบคุณแบบยกย่อง (“ขอบพระคุณ”) พร้อมลงท้ายด้วยอนุภาค “ค่ะ” ในบรรทัดที่ 4 สลับกับการเรียกแทนตัวเองแบบไม่เป็นทางการด้วยชื่อเล่นในบรรทัดที่ 7 สำหรับตัวอย่างที่ 12 นี้ การกำหนดบทบาทใหม่ปรากฏอยู่ในบรรทัดที่ 6 ผู้ให้สัมภาษณ์เรียกพิธีกรว่า “คุณอา” ซึ่งเป็นถ้อยคำให้เกียรติในรูปแสดงความเคารพที่ปกติแล้วใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นน้องของพ่อ (โดยสายเลือด) เป็นหลัก แต่เมื่อนำมาใช้ในบริบทที่มีความเป็นทางการกับผู้ที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัวในที่นี้ จึงเป็นคำเรียกญาติเสมือน (pseudo-kin) (ซึ่งทำหน้าที่เป็นอนุภาคไปด้วยในขณะเดียวกัน) ที่มีทั้งความเป็นทางการและความไม่เป็นทางการผสมกันอยู่ การกำหนดบทบาทใหม่ในที่นี้สอดคล้องกับการที่คู่สนทนาทั้งสองใช้การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติในช่วงอื่นๆ ของการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งล้วนแสดงการรับรู้ในบทบาททั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของกันและกัน

5. อภิปรายและสรุปผลการศึกษา

ในตอนสุดท้ายของบทความนี้ ผู้เขียนจะนำผลการศึกษาอภิปรายร่วมกับประเด็นเรื่องการคาดการณ์ได้ (ตอนที่ 5.1) และหลักการที่ควบคุมให้ผู้ร่วมการสนทนายังคงใช้ลีลาภาษาอยู่ภายในหน่วยที่ยอมรับได้ตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นไปได้แบบต่างๆ (ตอนที่ 5.2)

5.1 การคาดการณ์ได้ของถ้อยคำให้เกียรติ

จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของการศึกษาทางภาษาศาสตร์และการสื่อสารระหว่างบุคคล คือ การค้นหาโครงสร้างและรูปแบบของปรากฏการณ์ทางภาษาที่เลือกศึกษา เมื่อองค์ความรู้ที่ได้พัฒนามาเป็นหลักการที่มีความคงที่แล้ว ก็มักจะมีการนำหลักการเหล่านั้นไปประยุกต์ในการคาดการณ์ว่า หากมีการใช้ภาษาในแง่ดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทอื่นๆ อีก การปรากฏเหล่านั้นจะมีลักษณะคงที่ตามหลักการที่วางไว้หรือไม่อย่างไรบ้าง หลักการด้านระบบคำ (Payne, 1992) หลักการด้านการจัดสรรผลัดการสนทนา (Sacks et al., 1974) หลักการด้านการวิเคราะห์ประเภทข้อความ (genre) (Corbett, 2009) และหลักการอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่อง “การคาดการณ์ได้” (predictability) ไม่ในทางตรงก็ในทางอ้อม ทั้งนี้หลักการใช้ถ้อยคำให้เกียรติทั้งจากความเชื่อของผู้ใช้ภาษาโดยทั่วไปและจากทฤษฎี/แนวคิดที่นักวิชาการได้คิดค้นไว้

ก็สามารถนำมาทดสอบตามระดับการคาดการณ์ได้เช่นกัน และเนื่องด้วยถ้อยคำให้เกียรติมีคุณลักษณะที่ต่างไปจากปรากฏการณ์ทางภาษาก็หลายประเภทตรงที่เป็นเรื่องสะท้อนการตระหนักถึงเรื่องมารยาททางสังคมของผู้ใช้ภาษา ฉะนั้นจึงน่าจะเกิดความคาดหวังว่า สมาชิกในแต่ละชุมชนภาษาที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่แล้วจะให้ความสำคัญกับหลักการให้ถ้อยคำให้เกียรติให้ได้ อย่างสม่ำเสมอไม่น้อยไปกว่าการใช้ภาษาตามหลักการอื่นๆ

แม้ว่าการศึกษาค้นคว้าจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ แต่ก็มีแนวโน้มว่าถ้อยคำให้เกียรติที่พบโดยมากมักจะจัดอยู่ในจำพวกอนุภาค การเรียกขาน/การอ้างถึงบุคคล และการกล่าวตบ/การขานรับ ส่วนถ้อยคำให้เกียรติประเภทกลวิธีการสื่อเจตนา คำนาม และคำกริยามักพบเป็นเพียงส่วนน้อยหรือไม่พบเลยในสถานการณ์ที่ใช้เป็นตัวอย่างเป็นการวิเคราะห์ ผลการศึกษาที่ผู้เขียนได้รายงานไปในตอนที่ 4 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า ผู้ใช้ภาษาไทยไม่ได้ใช้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนที่ตั้งสมมติไว้เสมอไป ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในการปฏิสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติและการกำหนดบทบาทใหม่ การคาดการณ์ได้มีความสัมพันธ์กับผลการศึกษาดังกล่าวใน 2 ระดับกว้างๆ คือ (1) “การคาดการณ์ได้ก่อนไปทางสูง” ซึ่งเชื่อมโยงกับกรณีที่เราสามารถคาดการณ์ได้อย่างค่อนข้างแม่นยำว่า ถ้อยคำให้เกียรติประเภทใดอาจจะปรากฏในตำแหน่งใดของประโยคหรือระบบข้อความได้บ้าง (อาทิ คำเรียกขานเกิดในลำดับแรกของข้อความ และอนุภาคเกิดในลำดับท้ายสุดของข้อความ) และ (2) “การคาดการณ์ได้เพียงในระดับค่อนข้างต่ำหรือไม่ก็ไม่อาจคาดการณ์ได้เลย” ซึ่งมีไว้เพื่ออธิบายกรณีที่เราไม่อาจทราบได้อย่างแน่ชัดว่าจะปรากฏถ้อยคำให้เกียรติหรือไม่ (เช่น ผู้พูดจะใช้ออนุภาคในตำแหน่งต่างๆ ที่เป็นไปได้หรือไม่ และผู้พูดจะใช้คำเรียกตามด้วยอนุภาคทุกครั้งหรือไม่) และกรณีนี้หากมีการใช้ถ้อยคำให้เกียรติจะพบถ้อยคำให้เกียรติประเภทนั้นในรูป (form) หรือรูปแปร (variant) ใดบ้างและอย่างไร (เป็นต้นว่า ผู้พูดอาจเลือกใช้คำเรียกอาจารย์ในรูป “อาจารย์” หรือ “ครู” ก็เป็นไปได้ หรือผู้พูดอาจกล่าวอนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ค” ในรูปแปร “ครับ” หรือ “คับ” หรือแม้แต่ใช้ออนุภาคที่ขึ้นต้นด้วยเสียง “ฮ” (ซึ่งมีความเป็นทางการน้อยกว่า) ในรูปแปร “ฮับ” หรือ “ฮะ” ก็เป็นไปได้ รวมทั้งผู้พูดอาจกล่าวขอโทษด้วยสำนวน “ขอโทษ” เพื่อแสดงความสุภาพโดยทั่วไป หรือ “ขอประทานโทษ” เพื่อเน้นการยกย่องก็ย่อมได้) การอธิบายกลไกของการใช้ถ้อยคำให้เกียรติประเภทต่างๆ ทั้งที่พบและไม่พบในข้อมูลที่เลือกศึกษาครั้งนี้ ตลอดจนการแจกแจงหน้าที่ในการสื่อสารอันหลากหลาย และมีความทับซ้อนกันของถ้อยคำให้เกียรติในภาษาไทยประเภทต่างๆ อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยข้อมูลจากบริบทอื่นๆ ด้วยในอนาคตนับเป็นความท้าทายที่น่าติดตามเป็นอย่างมาก

ไม่ว่าเราจะพิจารณาการคาดการณ์ได้ของการปรากฏถ้อยคำให้เกียรติในระดับหรือแง่มุมใดก็ตาม แต่ในการสนทนาจริง การใช้ถ้อยคำให้เกียรติให้ได้อย่างเคร่งครัดเป็นอุดมคติที่แม้แต่ผู้ที่ยึดมั่นในหลักการให้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนทุกกระเบียดนิ้วก็อาจไม่ปฏิบัติ

เช่นนั้นตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพูดแบบต่อเนื่องทั้งแบบภายในผลัดและระหว่างผลัด การเปลี่ยนลีลาภาษาระหว่างลีลาที่เป็นทางการ (รวมถึงถ้อยคำให้เกียรติ) และลีลาที่ไม่เป็นทางการซึ่งผู้เขียนได้แจกแจงไว้ในช่วงต้นของตอนที่ 4.2.1 เป็นสิ่งที่พบเห็นได้อย่างแพร่หลายเช่นกันในภาษาอื่นๆ ที่มีระบบการใช้ถ้อยคำให้เกียรติที่ซับซ้อนเช่นเดียวกับในภาษาไทย (Keating, 1998, p. 39; Okamoto, 1999, p. 55, 2010, pp. 79-80; Kim, 2015) กลไกและหน้าที่ด้านการสื่อสารของปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้มีความน่าสนใจในแง่วิชาการมากกว่าที่เราจะสรุปความแต่เพียงว่า การคาดการณ์การปรากฏถ้อยคำให้เกียรติได้ในระดับต่ำหรือไม่ได้เลยที่ปรากฏในการศึกษานี้เป็นการขัดต่อบรรทัดฐานการใช้ภาษาที่สังคมเคยมีมา

5.2 ความสัมพันธ์เชิงบทบาท

ผลการวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้ถ้อยคำให้เกียรติในหลายกรณีที่สวนทางกับหลักการให้ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผนในภาษาไทย แต่เราจะพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวในมุมมอง ปรวิสัย (objective view) ในแง่ใดที่จะทำให้เราสามารถมองการเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติและการกำหนดบทบาทใหม่ด้วยความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับคุก (Cook, 2008, pp. 9-11, 2011, pp. 3658-3659) ผู้ซึ่งชี้แจงว่า เราไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์การเปลี่ยนลีลาภาษาในแบบต่างๆ รวมไปถึงการไม่ใช้ถ้อยคำให้เกียรติ โดยใช้ปัจจัยภายนอกตัวผู้พูด (external factor) (อาทิ ความเป็นทางการของบริษัท ตัวแปรทางสังคมของกลุ่มสนทนา และประเด็นที่พูดคุยกันอยู่ เป็นต้น) เป็นเกณฑ์เท่านั้น เนื่องจากจะส่งผลให้ตีความได้แต่เพียงว่า การใช้ภาษาที่ไม่เป็นไปตามระดับความเป็นทางการ (และตามตัวแปรภายนอกอื่นๆ) เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คุกเสนอให้มองว่า ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นเพราะความต้องการของผู้พูดที่จะแสดงตัวตนในลักษณะต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นเพราะอิทธิพลของปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว กรอบความคิดนี้มีที่มาจากทฤษฎีการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม (social constructionism) ซึ่งมีหลักการคือ ลีลาภาษาหรือวิถีปฏิบัติที่ผู้พูดเลือกใช้มีส่วนช่วยสะท้อนภาพลักษณ์ของตน ภาพลักษณ์ในที่นี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวผู้พูดมาก่อนที่จะมีการปฏิสัมพันธ์เสมอไป แต่เป็นสิ่งที่ผู้พูดสร้างขึ้นหรือต่อรองกับผู้ร่วมสนทนาขณะที่การปฏิสัมพันธ์ดำเนินอยู่ (Holmes, 2003, pp. 88-92; Coupland, 2001; Agha, 2007)

มโนทัศน์เรื่องการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมข้างต้นสามารถนำมาอธิบายการใช้ถ้อยคำให้เกียรติร่วมกับลีลาภาษาที่มีความเป็นทางการน้อย (หรือแม้แต่ลีลาภาษาที่ไม่มีความเป็นทางการ) ที่ปรากฏในการศึกษานี้ได้อย่างค่อนข้างลงตัว เหนือสิ่งอื่นใด ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีการบ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความหลากหลายมาช้านานแล้ว และนับเป็นเรื่องปกติที่ชาวไทย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่กำลังดำเนินอยู่นี้) มักจะระบุความสัมพันธ์ที่แต่ละบุคคลมีต่อบุคคลอื่นรอบข้างทั้งตามบทบาทที่เป็นทางการ สลับกับบทบาทที่ไม่เป็นทางการ/

บทบาทสมมติอยู่เสมอ กล่าวอีกทางหนึ่งคือ ปัจจุบันมีบริบทที่ชาวไทยใช้ภาษาแบบไม่เป็นทางการเพิ่มมากขึ้น และถือเป็นวิถีปฏิบัติที่เริ่มเป็นที่ยอมรับอย่างเด่นชัดมากกว่าในอดีต (อาทิ การเรียนการสอนในชั้นเรียน และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าหรือระหว่างผู้รับ-ผู้ให้บริการในหลายกรณีมีความเป็นกันเองมากขึ้น รวมทั้งการสนทนาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตก็มีส่วนเอื้อให้บุคคลที่แต่เดิมมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินหรืออำนาจทางสังคมที่ต่างกันสามารถสื่อสารกันได้สะดวกขึ้น) บุคคลหนึ่งอาจมีความสัมพันธ์ที่เป็นทางการเป็น “ศิษย์-อาจารย์” แต่เมื่อสนทนากับอาจารย์ พวกเขาอาจต้องการบรรยากาศการสื่อสารที่ผ่อนคลาย จึงมองตนเองเป็น “น้อง” หรือ “ลูก” บ้าง และมองอาจารย์ว่า มีบทบาททางเลือกอื่นๆ เช่น “พี่” “แม่” หรือ “ญาติผู้ใหญ่” บ้าง จากนั้นจึงอาศัยลักษณะทางภาษาแบบต่างๆ เพื่อสื่ออัตลักษณ์ระหว่างบุคคลหรือสิ่งที่ผู้เขียนเรียกในที่นี้ว่า “ความสัมพันธ์เชิงบทบาท”⁷ (role relation) ที่ตนเห็นเหมาะสมและไม่อาจแยกให้ขาดจากกันได้ให้ปรากฏ

ความสัมพันธ์เชิงบทบาทที่ปรากฏในการปฏิสัมพันธ์ตามข้อมูลที่เป็นการเปลี่ยนแปลงย่อกำให้เกิดและการกำหนดบทบาทใหม่มักไม่ได้มีลักษณะเดียวหรือคู่เดียว แต่มีแนวโน้มที่จะเป็น “ความสัมพันธ์เชิงบทบาทแบบผสม” (hybrid role relation) ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ เป็นต้นว่า ในตัวอย่างที่ 6 และ 7 นอกจากช่วงที่มีการปรากฏย่อกำให้เกิดตามแบบแผนซึ่งแสดงความสัมพันธ์เชิงบทบาทในแบบ “ผู้ให้บริการ-ผู้รับบริการ” แล้ว ช่วงที่ต่อเนื่อง 2 ราย เปลี่ยนลีลาภาษาไปในลักษณะอื่นทำให้ “อนุমান” ความสัมพันธ์เชิงบทบาทที่เป็นไปได้ในลักษณะอื่นๆ ได้อีก เช่น ระหว่าง “บุคคลที่อยู่ในวัยเดียวกัน” และ ระหว่าง “เพื่อนที่ไม่สนิทสนมกันเท่าใดนัก” ฯลฯ นอกจากนั้น การกำหนดบทบาทใหม่ (หากมีปรากฏร่วมอยู่ด้วยในการสื่อสารครั้งนั้นๆ) จะช่วยไขข้อสงสัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงบทบาทได้อย่างชัดเจนเข้าไปอีก ในการนี้ ผู้พูด “ชี้ชัด” ว่า ภาษาที่ไม่เป็นทางการที่ตนใช้กับผู้ฟังนั้นเกิดจากความต้องการที่จะแสดงอัตลักษณ์ในคู่ความสัมพันธ์แบบใด อาทิ ในตัวอย่างที่ 10 พิธีกรกำหนดบทบาทใหม่ให้กับตนเองด้วยการเรียกตนเองว่า “พี่” และเรียกผู้ร่วมเสวนาว่า “ลูก” ฉะนั้นจึงหมายความว่า นอกเหนือจากที่เธอและผู้ร่วมเสวนามีความสัมพันธ์เชิงบทบาทตามแบบแผนเป็น “พิธีกร-ผู้ร่วมเสวนา” และ “ผู้สัมภาษณ์-ผู้ให้สัมภาษณ์” แล้ว ดีเจยังแสดงการรับรู้ของเธอเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงบทบาทแบบทางเลือกอื่นๆ อีกอย่างน้อยในคู่ต่อไปนี้ อันได้แก่ “พี่-น้อง” หรือ

⁷ “ความสัมพันธ์” (relation หรือ relationship) เป็นคำที่มีนิยามค่อนข้างกว้าง ซึ่งมักหมายถึงลักษณะความเกี่ยวข้องที่บุคคลมีต่อกันโดยรวม ส่วนคำว่า “บทบาท” (role) มีความหมายที่จำเพาะกว่านั้น ซึ่งหมายถึงสิทธิ (right) และหน้าที่ (obligation) ที่บุคคลเหล่านั้นมีต่อกัน หรือคาดหวังให้ต่างฝ่ายปฏิบัติ (อาทิ บทบาทเป็นหัวหน้า บทบาทเป็นศิษย์) (เปรียบเทียบกับ Spencer-Oatey, 2008: p. 15; Merton, 1968: pp. 423-426, 2007[1949]: pp. 449-452) ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “ความสัมพันธ์เชิงบทบาท” ในบทความนี้เพื่อสื่อถึงสิ่งที่ทับซ้อนกันของปรากฏการณ์นี้ในการใช้ย่อกำให้เกิดในภาษาไทย

“รุ่นพี่-รุ่นน้อง” รวมทั้ง “แม่-ลูก” เป็นต้น ความต้องการที่จะปฏิบัติตนตามบทบาทที่เป็นพิธีกรและความต้องการที่จะแสดงความสนิทสนมกับผู้ร่วมเสวนาได้ร่วมเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เธอใช้ถ้อยคำให้เกียรติสลับไปมากับลีลาภาษาเยี่ยงพี่(สาว)น้อง(สาว) (sisterly language) และลีลาภาษาเยี่ยงแม่ (motherese) (ดู Nwokah, 1987; Gleitman et al., 1984 เป็นต้น) ความสัมพันธ์เชิงบทบาทแบบผสมยังมีให้เห็นในตัวอย่างอื่นๆ อีก เช่น ในตัวอย่างที่ 12 ที่มีการใช้ถ้อยคำให้เกียรติสลับกับคำเรียกขานและลีลาภาษาที่ไม่เป็นทางการอื่นๆ ระหว่างผู้ที่มีความสัมพันธ์เชิงบทบาทแบบผสมเป็นทั้ง “พิธีกร-แขกรับเชิญ” และ “อา-หลาน” และคู่ความสัมพันธ์ที่เป็นไปได้อื่นๆ อีกไปในขณะเดียวกัน (ดูการให้เหตุผลที่คล้ายคลึงกันใน Ide, 2012, p. 127)

สมมติฐานที่น่าสนใจประการหนึ่งของผู้เขียนก่อนการจะได้จากผลการศึกษาในครั้งนี้คือ แม้ผู้ใช้ภาษาจากทั้ง 2 แหล่งข้อมูลจะใช้การเปลี่ยนถ้อยคำให้เกียรติและการกำหนดบทบาทใหม่อยู่บ่อยครั้ง แต่พวกเขาก็มีความตระหนักว่า ควรปรับเปลี่ยนลีลาภาษาให้อยู่ภายใต้ “หน่วยที่ยอมรับได้” (allowable unit) (ซึ่งดัดแปลงมาจากเรื่อง “allowable contribution” ใน Levinson, 1979, pp. 370-371) เท่านั้น อธิบายได้ดังนี้ หากคู่สนทนาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้ง 2 ฝ่ายแสดงการรับรู้ในความสัมพันธ์เชิงบทบาทต่อกันเป็น “อาจารย์-ลูกศิษย์” “เจ้านาย-ลูกน้อง” “รุ่นพี่-รุ่นน้อง” “แม่-ลูก” “อา-หลาน” ฯลฯ ในการปฏิสัมพันธ์ครั้งนั้นๆ ฝ่ายที่ปรับเปลี่ยนลีลาภาษาจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า เขาหรือเธออยู่ในบริบทการสื่อสารเชิงสถาบัน และจะไม่ใช้ภาษาหรือแสดงพฤติกรรมอื่นๆ ที่ล้ำเส้นออกไปจากขอบเขตของหน่วยที่ยอมรับได้นั้นๆ เป็นต้นว่า ผู้พูดจะไม่เลยเถิดไปใช้ลีลาและกลวิธีการสื่อสารให้ดูราวกับว่า ตนเองและ/หรือคู่สนทนามีสถานะทางสังคมสูงไปกว่าสามัญชน หรือมีบทบาทเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดเป็นคู่รักกันหรือเพื่อนที่สนิทสนมกันมาก เนื่องจากการล่วงล้ำดังกล่าวมีแนวโน้มจะทำให้เกิดอุปสรรคไม่เพียงแต่ในด้านวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเชิงสถาบันนั้น แต่รวมไปถึงในด้านสัมพันธภาพในแบบที่พึงมีระหว่างคู่สนทนาด้วยกันเองและกับบุคคลรอบข้างอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการขัดขึ้นหรือการต่อต้านโดยผู้รู้สึกรู้ว่า ตนไม่ได้รับการให้เกียรติที่เหมาะสมและเพียงพอ การนำแนวคิดเช่นการวิเคราะห์ประเภทการเป็นสมาชิก (membership categorisation analysis) (Butler & Weatherall, 2006; Hester & Eglin, 1997) ผนวกกับแนวคิดเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ (relational work) (Locher & Watts, 2005) มาใช้ในการวิเคราะห์หน่วยที่ยอมรับได้ที่ผู้เขียนนำเสนอข้างต้นเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้เขียนเชื่อว่า จะเบิกทางให้เราได้ทราบถึงความสลับไหลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

หลักการถ่ายทอดข้อมูล*

(.)	การหยุดพักประมาณ 1-2 วินาที
(-)	การหยุดพักนานกว่า 2 วินาที
(???)	ถ้อยคำที่จับใจความไม่ได้
(ข้อมูล)	ถ้อยคำที่ใช้การคาดเดา
((ข้อมูล))	คำอธิบายเพิ่มเติม
[ข้อมูล]	อวัจนภาษา/ปรลักษ์ณ์ภาษา
[...]	ส่วนที่ผู้วิเคราะห์ละไว้
... /ข้อมูล\ ...	ถ้อยคำที่เกิดขึ้นพร้อมกันในผลัดที่ต่อกัน
... /ข้อมูล\ ...	
ข้อมูล:	การพูดลากเสียง
ข้อมูล-	ถ้อยความที่จบลงโดยไม่สมบูรณ์

ข้อมูล ถ้อยคำให้เกียรติตามแบบแผน

* หลักการถ่ายทอดข้อมูลนี้สังเคราะห์มาจากโฮลมส์และสตับบ์ (Holmes & Stubbe, 2003) ชเนอร์และชาน (Schnurr & Chan, 2011) และมัลลันนี่ (Mullany, 2011) ชื่อบุคคลและชื่อหน่วยงาน (รวมทั้งชื่อกิจกรรมของหน่วยงาน) ในประเทศไทยในตัวอย่างถ้อยคำได้ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวของบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น

เอกสารอ้างอิง/ References

- ฉัตรดา บุณนาค สุวรรณีย์ อุดมผล และ วรณีย์ พุทธรเจริญทอง. (2522). *ศิลปะการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันและทางธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประการพริก.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2558). *ปัญหาการใช้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รังรอง นิลประภัสสร. (2546). การสนทนา. ใน (ม.ป.บ.) *การใช้ภาษาไทย 2* (น. 101-108). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวดี นาสวัสดิ์ และ กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา. (2556). ระบบการให้เกียรติที่สะท้อนจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 ในราชาศัพท์ไทย. *ภาษาและภาษาศาสตร์*, 32, 52-89.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2544). การใช้ภาษาในการพูด. ใน (ม.ป.บ.) *การเตรียมเพื่อการพูดและการเขียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Agha, A. (2007). *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bechstedt, H. (2002). Identity and authority in Thailand. In Reynolds, C. (Ed.), *National identities and its defenders: Thailand today*. Bangkok: Silkworm Books.
- Bousfield, D. (2008). *Impoliteness in interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Brown, L. (2011). *Korean honorifics and politeness in second language learning*. Amsterdam: John Benjamins.
- Brown, L. (2015). Revisiting “polite” –yo and “deferential” –supnita speech style shifting in Korean from the point of view of indexicality. *Journal of Pragmatics*, 79, 43-59.
- Butler, C., & Weatherall, A. (2006). “No we’re not playing families”: Membership categorisation and children’s play. *Research on Language and Social Interaction*, 93, 441-470.
- Cook, H. (2002). The social meaning of the Japanese plain form. In Akatsuka, N., & Strauss, S. (Eds.), *Japanese/Korean linguistics, Volume 10*. Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information.
- Cook, H. (2008). Style shifts in Japanese academic consultations. In Jones, K., & Ono, T. (Eds.), *Style shifting in Japanese*. Amsterdam: John Benjamins.
- Cook, H. (2011). Are honorifics polite? Uses of referent honorifics in a Japanese committee meeting. *Journal of Pragmatics*, 43, 3652-3672.

- Comrie, B. (1976). Linguistic politeness axes: Speaker-addressee, speaker-referent, speaker-bystander. In *Pragmatics Microfiche 1.7: A3-B1*. Oxford: Oxford Microform.
- Corbett, J. (2009). Genre and genre analysis. In Mey, J. (Ed.), *Concise encyclopedia of Pragmatics* (second edition). Oxford: Elsevier.
- Coupland, N. (2001). Language, situation, and the relational self: Theorizing dialect-style in sociolinguistics. In Eckert, P., & Rickford, J. (Eds.), *Style and sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P., & Rickford, J. (Eds.). (2001). *Style and sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gleitman, L., Newport, E., & Gleitman, H. (1984). The current status of the motherese hypothesis. *Journal of Child Language*, 11, 43-79.
- Hester, S., & Eglin, P. (1997). Membership categorization analysis: An introduction. In Hester, S., & Eglin, P. (Eds.), *Culture in action: Studies in membership categorization analysis*. Washington, DC: University Press of America.
- Heylighen, F., & Dawaele, J.-M. (1999). Formality of language: Definition, measurement and behavioral determinants. In (n.e.), *Internal report, center "Leo Apostel"*. Brussels: Free University of Brussels.
- Holmes, J. (2003). Social constructionism. In Frawley, W. (Ed.), *International encyclopedia of Linguistics, volume 4* (second edition). Oxford: Oxford University Press.
- Holmes, J., & Stubbe, M. (2003). *Power and politeness in the workplace*. London: Longman.
- Holmes, H., Tangtongtavy, A., & Tomizawa, R. (2003). *Working with the Thais: A guide to managing in Thailand*. Bangkok: White Lotus.
- Hudson, M. (2011). Student honorifics usage in conversations with professors. *Journal of Pragmatics*, 43, 3689-3706.
- Ide, S. (2005). How and why honorifics can signify dignity and elegance: The indexicality and reflexivity of linguistic rituals. In Lakoff, R.T., & Ide, S. (Eds.), *Broadening our horizon of Linguistic Politeness*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ide, S. (2012). The roots of the *wakimae* aspect of linguistic politeness. In Meeuwis, M., & Östman, J.-O. (Eds.), *Pragmaticizing understanding: Studies for Jef Verschueren*. Amsterdam: John Benjamins.

- Intachakra, S. (2014). *Honorific unpredictability and hybrid role relations in a changing Thai sociolinguistic landscape*. Paper presented at the Sociolinguistics Symposium 20, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland.
- Iwasaki, S., & Ingkaphirom, P. (2005). *A reference grammar of Thai*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Irvine, J. (1992). Ideologies of honorific language. *Pragmatics*, 2, 251-262.
- Jones, K., & Ono, T. (Eds.) (2008). *Style shifting in Japanese*. Amsterdam: John Benjamins.
- Keating, E. (1998). *Power sharing: Language, rank, gender and social space in Pohnpei, Micronesia*. Oxford: Oxford University Press.
- Keating, E., & Duranti, A. (2006). Honorific resources for the construction of hierarchy in Samoan and Pohnpeian. *Journal of the Polynesian Society*, 115, 145-172.
- Khanittanan, W. (1988). *Some observations on expressing politeness in Thai*. *Language Sciences*, 10, 353-362.
- Kim, M.-H. (2015). *The use of honorific language as interactional strategies in Korean*. Paper presented at the 14th International Pragmatics Conference, University of Antwerp, Antwerp, Belgium.
- Kummer, M. (1992). Politeness in Thai. In Watts, R., Ide, S. & Ehlich, K. (Eds.), *Politeness in language: Studies in its history, theory and practice*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Levinson, S. (1979). Activity types and language. *Linguistics*, 17, 365-399.
- Locher, M., & Watts, R. (2005). Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research*, 1, 9-33.
- Maynard, S. (1993). *Discourse modality: Subjectivity, emotion and voice in the Japanese language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Merton, R. (1968). *Social theory and social structure*. New York, NY: The Free Press.
- _____. (2007[1949]). On sociological theories of the middle range. In Calhoun, C., Gerteis, J., Moody, J., Pfaff, S., & Virk, I. (Eds.), *Classical Sociological Theory* (second edition). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Mullany, L. (2011). Im/politeness, rapport management and workplace culture: Truckers performing masculinities on Canadian ice-roads. In Bargiela-Chiappini, F., & Kádár, D. (Eds.), *Politeness across cultures*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Nwokah, E. (1987). Maidese versus motherese: Is the language input of child and adult caregivers similar? *Language and Speech*, 30, 213-237.
- Okamoto, S. (1999). Situated politeness: Manipulating honorific and non-honorific expressions in Japanese conversations. *Pragmatics*, 9, 51-74.
- Okamoto, S. (2004). Ideology in linguistic practice and analysis: Gender and politeness in Japanese revisited. In Okamoto, S., & Shibamoto Smith, J. (Eds.), *Japanese language, gender and ideology*. Oxford: Oxford University Press.
- Okamoto, S. (2010). Politeness in East Asia. In Locher, M., & Graham, S. (Eds.), *Interpersonal pragmatics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pan, Y., & Kádár, D. (2011). Historical vs. contemporary Chinese linguistic politeness. *Journal of Pragmatics*, 43, 1525-1539.
- Payne, D. (Ed.) (1992). *The pragmatics of word order flexibility*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sacks, H., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 696-735.
- Schnurr, S. & Chan, A. (2011). When laughter is not enough: Responding to teasing and self-denigrating humour at work. *Journal of Pragmatics*, 43, 20-35.
- Shibatani, M. (1998). Honorifics. In Mey, J. (Ed.), *Concise encyclopedia of Pragmatics*. Oxford: Elsevier.
- Smyth, D. (2002). *Thai: An essential grammar*. London: Routledge.
- Spencer-Oatey, H. (1996). Reconsidering power and distance. *Journal of Pragmatics*, 26, 1-24.
- Spencer-Oatey, H. (2008). Face, (im)politeness and rapport. In H. Spencer-Oatey (Ed.), *Culturally speaking: Culture, communication and Politeness Theory*. London: Continuum.
- Tokunaga, M. (1992). Dichotomy in the structures of honorifics of Japanese. *Pragmatics*, 2, 127-140.